

mina.
crnogorska
novinska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALIZA

PERCEPCIJE LJUDSKIH PRAVA:
PERSPEKTIVE KLJUČNIH AKTERA

Izdavač/Publisher

Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM (www.cedem.me) i
Crnogorska nezavisna informativna agencija
Montenegro Independent News Agency Infomont d.o.o. / MINA

Za izdavača/For publisher

Nevenka Vuksanović, direktorica CEDEM
Jaša Jovičević, izvršni direktor MINA

Autor/Author

prof. dr Miloš Bešić

Dizajn i štampa/Design i štampa

Brain Media, Podgorica

Tiraž/Print run

100

Godina izdanja/Publishing year

2025.

„Ova publikacija izrđena je u okviru projekta Unapređivanje integriteta medija: osnaživanje novinara/ki za informisano izvještavanje u Crnoj Gori. Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt departmenta / Vlade SAD.

This publication was drafted through the project “Enhancing Media Integrity: Empowering Journalists for Informed Reporting in Montenegro.” This project is financed by the U.S. Embassy in Podgorica. The opinions, conclusions, or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the U.S. Department of State or the Government of the United States. “

mina.
crnogorska
novińska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALIZA

PERCEPCIJE LJUDSKIH PRAVA:
PERSPEKTIVE KLJUČNIH AKTERA

SADRŽAJ

ANALITIČKI IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA	8
O POJMU I ZNAČAJU LJUDSKIH PRAVA.....	11
POJAM I ZNAČAJ LJUDSKIH PRAVA U SAVREMENOM DRUŠTVU	11
POMAK U LJUDSKIM PRAVIMA	11
ZNAČAJ LJUDSKIH PRAVA.....	12
PREPREKE U OSTVARIVANJU LJUDSKIH PRAVA	12
KLJUČNI PROBLEMI LJUDSKIH PRAVA	
U JUGOISTOČNOJ EVROPI, SA FOKUSOM NA BALKAN.....	14
1. ETNIČKA DISKRIMINACIJA I MANJINSKA PRAVA.....	14
2. SLABOSTI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA I INSTITUCIONALNA	
NEEFIKASNOST	14
3. SLOBODA MEDIJA I PRITISCI NA NOVINARE.....	15
4. RODNA NERAVNOPRAVNOST I NASILJE NAD ŽENAMA	15
5. PRAVA LGBT+ OSOBA.....	15
KLJUČNI PROBLEMI LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI.....	17
1. ETNIČKA DISKRIMINACIJA I PRAVA MANJINA.....	17
2. SLABOSTI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA I INSTITUCIONALNA	
NEEFIKASNOST	17
3. SLOBODA MEDIJA I PRITISCI NA NOVINARE.....	18
4. RODNA NERAVNOPRAVNOST I NASILJE NAD ŽENAMA	18
5. PRAVA LGBT+ OSOBA.....	19
O ISTRAŽIVANJU	20
KLJUČNE TEME.....	21
OCJENA PRAVNOG OKVIRA ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA.....	21
IZAZOVI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA	21
ULOGA MEDIJA I CIVILNOG DRUŠTV.....	22
PROBLEM PROFESIONALIZACIJE U MEDIJIMA I JAVNOJ UPRAVI	22
EDUKACIJA I SVEST O LJUDSKIM PRAVIMA.....	22
SOCIJALNE I EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI.....	23

DRUŠTVENE I KULTUROLOŠKE BARIJERE	23
PRITISCI U INSTITUCIJAMA I PROBLEM IMPLEMENTACIJE ZAKONA.....	24
PROBLEMATIKA KAZNENE POLITIKE I EFIKASNOSTI PRAVOSUDA.....	24
STRAH OD DONOŠENJA OŠTRIJIH PRAVNIH MERA I NEVOLJNOST SUDOVA DA IZRIČU STROŽE KAZNE.....	24
PROSTOR ZA UNAPREDENJE.....	25
PREPORUKE ZA DALJE AKCIJE	27
POLITIČKE PREPORUKE.....	27
PREPORUKE ZA OBRAZOVNI SISTEM.....	27
PREPORUKE ZA MEDIJE I CIVILNO DRUŠTVO.....	28
POZITIVNI PRIMJERI DOBRE PRAKSE	29
INICIJATIVE U OBLASTI OBRAZOVANJA.....	30
INICIJATIVE U OBLASTI ZAPOŠLJAVANJA	30
PRIMJER POZITIVNE ULOGE MEDIJA.....	30
GENERALNI ZAKLJUČCI	32
PRAVNI OKVIR I IMPLEMENTACIJA ZAKONA.....	32
IZAZOVI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA	32
ULOGA MEDIJA I CIVILNOG DRUŠTVA.....	33
EDUKACIJA I SVEST O LJUDSKIM PRAVIMA.....	33
SOCIJALNE NEJEDNAKOSTI.....	33
PREPORUKE ZA DALJE AKCIJE	35
POLITIČKE PREPORUKE.....	35
PREPORUKE ZA OBRAZOVNI SISTEM.....	35
PREPORUKE ZA MEDIJE I CIVILNO DRUŠTVO.....	36
PREPORUKE ZA SOCIJALNU INKLUZIJU I ZAPOŠLJAVANJE.....	36
POSEBNE PREPORUKE ZA DALJI RAZVOJ LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI.....	37
SPECIFIČNE PREPORUKE ZA UNAPREDENJE LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA U CRNOJ GORI	38
REFERENCE.....	41

ANALITIČKI IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA

KLJUČNI PROBLEMI LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI

1. Etnička diskriminacija i prava manjina

- Romi, Albanci i Bošnjaci suočavaju se s ograničenim pristupom obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenoj zaštiti.
- Romi su posebno ugroženi, s visokom stopom siromaštva i nezaposlenosti, uz sistemsku marginalizaciju.
- Postoje pravni okviri za zaštitu manjina, ali njihova implementacija je neefikasna.

2. Slabosti u implementaciji zakona i institucionalna neefikasnost

- Zakoni o ljudskim pravima postoje, ali njihova praktična primjena je ograničena zbog administrativnih prepreka i političkih pritisaka.
- Sudski procesi su spori, a kaznena politika nedovoljno oštra prema prekršiocima ljudskih prava.
- Nepostojanje efikasnih mehanizama za nadzor i evaluaciju sprovođenja zakona.

3. Sloboda medija i pritisci na novinare

- Novinari koji izveštavaju o korupciji i ljudskim pravima često su izloženi prijetnjama, nasilju i cenzuri.
- Politički i ekonomski pritisci na medije ugrožavaju objektivno izveštavanje.
- Postoje slučajevi autocenzure i tendencioznog izveštavanja koje ne doprinosi zaštiti ljudskih prava.

4. Rodna neravnopravnost i nasilje nad ženama

- Femicid i porodično nasilje i dalje su ozbiljni problemi, uprkos zakonima koji kriminalizuju ove pojave.
- Sudska praksa blaga prema nasilnicima, što obeshrabruje žene da prijavljuju nasilje.
- Niska politička i ekonomska participacija žena, uz rodnu diskriminaciju na tržištu rada.

5. Prava LGBT+ osoba

- LGBT+ zajednica se suočava s pravnim i društvenim preprekama, uprkos napretku u zakonodavstvu.
- I dalje postoji visoka stopa diskriminacije i nasilja, dok su institucije spore u reagovanju.
- Nedostatak obrazovnih programa o LGBT+ pravima doprinosi negativnoj percepciji u društvu.

KLJUČNE TEME IZ ISTRAŽIVANJA

1. Ocjena pravnog okvira za ljudska i manjinska prava

- Postojeći zakoni su **formalno usklađeni s međunarodnim standardima**, ali implementacija ostaje ključni problem.
- **Politički i administrativni pritisci** onemogućavaju efikasnu primenu propisa.

2. Izazovi u implementaciji zakona

- **Loša koordinacija između institucija** i nepostojanje mehanizama za praćenje sprovođenja zakona.
- **Politička volja ključni je faktor** koji određuje koliko će zakon biti primijenjen.

3. Uloga medija i civilnog društva

- **Nevladine organizacije igraju ključnu ulogu** u promociji ljudskih prava, ali se suočavaju s finansijskim i političkim pritiscima.
- **Profesionalizacija medija i etičko izveštavanje** su ključni za jačanje svijesti o ljudskim pravima.

4. Društvene i kulturološke barijere

- **Patrijarhalne norme i stereotipi** otežavaju ostvarivanje prava žena, LGBT+ osoba i manjina.
- **Obrazovni sistem ne pruža dovoljno prostora** za edukaciju o ljudskim pravima.

5. Pritisci u institucijama i problem implementacije zakona

- **Politički pritisci** rezultiraju selektivnom primjenom zakona.
- **Strah zaposlenih u državnim institucijama** od pokretanja slučajeva vezanih za ljudska prava.

PROSTOR ZA UNAPREĐENJE

- **Jačanje implementacije zakona** kroz strožu primjenu i efikasniji institucionalni nadzor.
- **Edukacija državnih službenika i pravosuđa** o ljudskim pravima i nediskriminaciji.
- **Osnaživanje nevladinih organizacija i medija** za veću autonomiju u radu na pitanjima ljudskih prava.
- **Povećanje društvene svijesti i edukacija građana**, posebno mladih, o ljudskim pravima.

PREPORUKE ZA DALJE AKCIJE

Političke preporuke

- Ubrzati zakonodavne reforme i eliminisati administrativne prepreke u primjeni zakona.
- Osigurati veću odgovornost institucija kroz transparentnije procedure i nadzor.

Preporuke za obrazovni sistem

- Uvođenje obavezne edukacije o ljudskim pravima u škole i univerzitete.
- Obuka nastavnika o načinima podučavanja o ljudskim pravima i društvenoj pravdi.

Preporuke za medije i civilno društvo

- Podsticanje profesionalizacije novinarstva i nezavisnog istraživačkog izvještavanja.
- Jačanje uloge nevladinih organizacija u praćenju stanja ljudskih prava.

Preporuke za socijalnu inkluziju i zapošljavanje

- Razvoj inkluzivnih politika zapošljavanja za marginalizovane grupe.
- Podrška programima za ekonomsko osnaživanje žena, manjina i osoba s invaliditetom.

POZITIVNI PRIMJERI DOBRE PRAKSE

- UNICEF-ov projekat „Škole bez nasilja“ uspješno je integrisao prevenciju nasilja u školama.
- Programi za zapošljavanje Roma u javnom sektoru pokazali su napredak u integraciji manjinskih zajednica.
- Odgovorno novinarstvo dovelo je do konkretnih institucionalnih reakcija u pojedinim slučajevima.

O POJMU I ZNAČAJU LJUDSKIH PRAVA

POJAM I ZNAČAJ LJUDSKIH PRAVA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Ljudska prava predstavljaju univerzalne norme koje osiguravaju osnovne slobode i prava svih ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnost, etničku pripadnost, veru, jezik, seksualnu orijentaciju, ili bilo koji drugi status. U osnovi, ljudska prava garantuju slobodu, jednakost i dostojanstvo svih pojedinaca, a zaštita tih prava je ključna za izgradnju pravičnog i ravnopravnog društva. U savremenom društvu, pomak u obezbeđivanju ljudskih prava ima dubok uticaj na sve sfere života, od politike i ekonomije, do kulture i socijalne kohezije.

Ljudska prava imaju duboko ukorenjeno značenje jer obuhvataju osnovne potrebe svakog pojedinca, uključujući pravo na život, slobodu, jednakost pred zakonom, pravo na privatnost, slobodu izražavanja, slobodu veroispovesti, pravo na obrazovanje, rad, zdravlje i socijalnu sigurnost. Pored toga, ljudska prava obuhvataju i prava specifičnih grupa, poput žena, manjinskih etničkih i seksualnih zajednica, osoba sa invaliditetom i drugih marginalizovanih grupa. Ova prava su osmišljena kako bi se smanjile nejednakosti i obezbijedila ravnopravnost svih ljudi u društvu.

POMAK U LJUDSKIM PRAVIMA

Pomak u oblasti ljudskih prava može se posmatrati kroz dva ključna aspekta: zakonske promjene i društvene promjene. Zakonske promjene obuhvataju donošenje novih zakonodavnih akata koji direktno ili indirektno utiču na unapređenje ljudskih prava. Drugi aspekt odnosi se na društvene promjene, odnosno promjene u društvenim normama, vrijednostima i stavovima prema ljudskim pravima. Iako su zakonske promjene važne, dugoročni pomaci zavise od toga kako društvo prihvata i implementira ove promjene u svakodnevni život.

U savremenom svijetu, postignut je značajan pomak u obezbeđivanju ljudskih prava kroz različite međunarodne instrumente i organizacije. Jedan od ključnih koraka u ovoj oblasti bilo je usvajanje Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, koja se smatra osnovnim dokumentom u kojem su definisana osnovna ljudska prava. Takođe, različite međunarodne organizacije, kao što su Ujedinjene nacije (UN) i Evropska unija (EU), igraju ključnu ulogu u promociji ljudskih prava kroz razvijanje zakonodavnih okvira, finansiranje inicijativa i praćenje implementacije prava na globalnom nivou.

Pored toga, mnoge države su usvojile nacionalne zakone koji garantuju ljudska prava i slobode svojih građana. Međutim, često je problem implementacija tih zakona, što može biti rezultat političkih pritisaka, nedostatka resursa ili nedovoljne volje vlasti da sprovede reforme.

ZNAČAJ LJUDSKIH PRAVA

Značaj ljudskih prava u savremenom društvu ogleda se u njihovoj ulozi u obezbjeđivanju osnovnih sloboda i sigurnosti za svakog pojedinca. Ljudska prava nisu samo apstraktni principi, već konkretni alati koji omogućavaju svakom čoveku da živi u slobodi i dostojanstvu. Ove slobode su ključne za funkcionisanje svakog društva, jer bez njih, ljudi ne mogu u potpunosti razviti svoje potencijale, niti doprinijeti društvenom razvoju.

Ljudska prava imaju važnu ulogu u smanjenju nejednakosti, jer omogućavaju svim ljudima jednaku priliku za obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje i društvenu participaciju. Na taj način, ljudska prava direktno utiču na smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti. Kada su ljudska prava u potpunosti implementirana, ljudi iz marginalizovanih grupa imaju jednake šanse kao i drugi građani, čime se doprinosi jačanju socijalne kohezije.

Kroz prizmu rodne ravnopravnosti, ljudska prava igraju ključnu ulogu u osiguravanju jednakih prava za žene i muškarce, dok se istovremeno bave pitanjima rodno zasnovanog nasilja, kao što je femicid i seksualno nasilje. U mnogim društvima, pomaci u ovoj oblasti uključuju promjene u zakonodavstvu, ali i u društvenim normama, kao i unapređenje pristupa obrazovanju i zapošljavanju za žene.

Ljudska prava takođe obuhvataju prava manjinskih i ugroženih zajednica, poput etničkih manjina, LGBT+ osoba, Roma, i osoba sa invaliditetom. Ove grupe su često suočene s diskriminacijom, marginalizacijom i nasiljem. Zakonodavne inicijative koje se odnose na zaštitu tih grupa, kao i društvene inicijative za podizanje svijesti i promene društvenih stavova, od esencijalne su važnosti za osiguranje jednakosti.

PREPREKE U OSTVARIVANJU LJUDSKIH PRAVA

Uprkos postignutim pomacima, postoje brojne prepreke u ostvarivanju ljudskih prava. Jedna od glavnih prepreka je neefikasna implementacija zakona. Iako mnoge zemlje imaju usvojene zakone koji garantuju ljudska prava, njihova primjena na terenu često nije adekvatna. To može biti rezultat političkih pritisaka, nedostatka obuke među javnim službenicima ili nedostatka resursa. Takođe, postoji problem sa slabom koordinacijom između različitih vladinih tijela, nevladinih organizacija i drugih aktera koji se bave ljudskim pravima.

Takođe, duboko ukorenjeni društveni stavovi i predrasude često predstavljaju prepreku za punu implementaciju ljudskih prava. Prejudicirani stavovi prema manjinskim grupama, ženama, osobama sa invaliditetom i LGBT+ osobama mogu uticati na to da se ljudska prava ne poštuju u svakodnevnom životu, uprkos postojanju zakonskih normi. U mnogim društvima, predrasude prema određenim grupama i nejednaka raspodjela resursa mogu dovesti do duboke socijalne isključenosti, što otežava ostvarivanje ekonomskih, političkih i socijalnih prava za te grupe.

Ljudska prava čine temelj modernih društava, jer omogućavaju svakom pojedincu da živi u slobodi, jednakosti i dostojanstvu. Iako su postignuti značajni pomaci u ovoj oblasti, i dalje postoje prepreke u punoj implementaciji ljudskih prava. Ključ za dalji napredak leži u jačanju političke volje za primenom zakona, povećanju društvene svesti o važnosti ljudskih prava, te jačanju saradnje između vladinih institucija, civilnog društva i medija. Osnaženi zakoni i edukacija o ljudskim pravima od najranijeg uzrasta mogu doprineti daljem smanjenju diskriminacije i nejednakosti, čime bi se stvorilo pravednije društvo u kojem se ljudska prava poštuju u svakodnevnom životu.

KLJUČNI PROBLEMI LJUDSKIH PRAVA U JUGOISTOČNOJ EVROPI, SA FOKUSOM NA BALKAN

Jugoistočna Evropa, posebno Balkanski region, suočava se sa mnogim izazovima u oblasti ljudskih prava. Iako su postignuti određeni pomaci u posljednjim decenijama, problemi poput političkih pritisaka, etničkih tenzija, diskriminacije, rodne neravnopravnosti, i slabih institucija ostaju duboko ukorenjeni u društvima i političkim strukturama. Ovi problemi ne samo da utiču na svakodnevni život građana, već i ometaju procese demokratizacije i stabilnosti u regionu. Ovaj tekst analizira ključne probleme ljudskih prava na Balkanu, sa posebnim akcentom na specifične izazove, uključujući podatke iz dostupnih izveštaja.

1. ETNIČKA DISKRIMINACIJA I MANJINSKA PRAVA

Jedan od najočiglednijih problema ljudskih prava u Balkanu odnosi se na diskriminaciju etničkih manjina. Mnoge zemlje u regionu, uključujući Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Albaniju i Crnu Goru, suočavaju se sa izazovima u obezbeđivanju ravnopravnosti za manjinske zajednice, posebno za Albance, Bošnjake, Hrvate, Rome, LGBT+ osobe i Srbe u nekim delovima regiona.

Za Rome, situacija je posebno teška. Iako su u mnogim zemljama Balkana Romi prepoznati kao manjina sa specifičnim pravima, oni su i dalje suočeni sa sistemskom diskriminacijom. Prema izveštaju Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Romi u regionu suočavaju se sa visokim nivoom nezaposlenosti, obrazovnih barijera i nejednakim pristupom zdravstvenim uslugama. Na primjer, u Albaniji i Srbiji, oko 80% Roma živi u siromaštvu, a mnogo njih nema pristup osnovnim životnim potrebštinama (European Commission, 2020).

Pored Roma, druge etničke manjine, kao što su Albanci u Crnoj Gori i Srbi u Hrvatskoj, suočavaju se sa izazovima u vezi sa političkom participacijom, obrazovnim pravima i pristupom pravdi. U Bosni i Hercegovini, etnička segregacija i politička diskriminacija su duboko ukorenjeni, što je često vidljivo u obrazovnim i pravnim institucijama, čime se otežava integracija manjinskih zajednica u društvo (Freedom House, 2021).

2. SLABOSTI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA I INSTITUCIONALNA NEEFIKASNOST

Drugi ključni problem u regionu Balkana u vezi sa ljudskim pravima je slabost institucija i neefikasna implementacija zakona. Iako su mnoge zemlje Balkana donele zakone koji garantuju ljudska prava, često se susreću sa problemima u njihovoj primjeni. Nefunkcionalni pravosudni sistemi, slaba vladavina prava i politički pritisci na sudove često dovode do neefikasnosti u zaštiti ljudskih prava.

Prema izveštaju Evropske komisije, "Zakon o ljudskim pravima" u Srbiji i Crnoj Gori je, na primjer, često nedovoljno implementiran, posebno kada su u pitanju slučajevi policijske brutalnosti, nasilja nad ženama i diskriminacije manjinskih zajednica. Nedostatak političke volje, zajedno sa preopterećenjem sudova, često rezultira time da žrtve ljudskih prava ne mogu ostvariti pravdu.

3. SLOBODA MEDIJA I PRITISCI NA NOVINARE

Sloboda medija je još jedan veliki izazov na Balkanu. Iako sloboda izražavanja i medija jesu zagarantovana zakonom u svim zemljama regiona, u praksi novinari često nailaze na pretnje, nasilje i zastrašivanje. Prema izveštaju „Freedom of the Press“ 2021. godine, zemlje Balkana, uključujući Srbiju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu, imaju velike probleme sa slobodom medija. Na primjer, novinari u Srbiji i Crnoj Gori često su izloženi nasilju, fizičkim napadima i prijetnjama od strane vlasti, političkih grupa i kriminalnih organizacija.

4. RODNA NERAVNOPRAVNOST I NASILJE NAD ŽENAMA

Rodna ravnopravnost je još jedna oblast u kojoj Balkanske zemlje beleže značajne probleme. Iako su zakoni koji garantuju ravnopravnost žena i muškaraca u zemlji na papiru, diskriminacija na osnovu pola/roda i nasilje nad ženama su i dalje rašireni. Prema izveštaju UNDP-a, na Balkanu se 38% žena suočava sa fizičkim ili seksualnim nasiljem tokom svog života. Nasilje u porodici je posebno ozbiljan problem, a zakonodavni okviri i institucije često nisu dovoljno efikasni u zaštiti žena od nasilnika. Iako su uvedeni zakoni za sprječavanje nasilja u porodici, njihovom implementacijom često nedostaje politička volja, resursa i edukacije u društvu.

U Crnoj Gori, na primjer, postoji zakon o nasilju u porodici, ali istraživanja pokazuju da 70% žrtava nikada ne prijavi nasilje. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici je 2020. godine povećan za 13%, što ukazuje na značajnu potrebu za obukama i osnaživanjem žena u vezi sa njihovim pravima (European Commission, 2020).

5. PRAVA LGBT+ OSOBA

LGBT+ osobe na Balkanu suočavaju se sa socijalnom isključenošću, nasiljem, diskriminacijom i pravnim preprekama u mnogim oblastima. Mnoge zemlje Balkana, uključujući Srbiju, Bosnu i Hercegovinu i Albaniju, nemaju zakone koji direktno štite LGBT+ osobe od diskriminacije. Iako je u nekim zemljama regiona došlo do poboljšanja, poput legalizacije brakova istog pola u Albaniji i priznanja prava na istospolne brakove u djelimičnom broju opština u Hrvatskoj, LGBT+ osobe i dalje ne mogu ostvariti potpunu ravnopravnost u društvu.

Prema izveštaju ILGA Europe, koji rangira zemlje prema pravima LGBT+ osoba, zemlje Balkana i dalje zaostaju u odnosu na zapadnu Evropu, iako postoje određeni pomaci ka uključivanju LGBT+ prava u zakonodavni okvir.

Problematična je i društvena klima u kojoj LGBT+ osobe trpe nasilje i diskriminaciju, dok mediji često izvještavaju o njima u negativnom kontekstu.

Iako su postignuti značajni pomaci u obezbjeđivanju ljudskih prava u jugoistočnoj Evropi, region i dalje suočava sa velikim izazovima. Problemi poput etničke diskriminacije, rodne neravnopravnosti, nasilja nad ženama, slobode medija i prava LGBT+ osoba ukazuju na to da i dalje postoji mnogo toga što treba da se uradi. Kako bi se rješavali ovi problemi, neophodne su duboke institucionalne reforme, veća politička volja za implementaciju zakona, kao i šira društvena promjena koja uključuje edukaciju i povećanje svijesti među građanima i vlastima.

KLJUČNI PROBLEMI LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI

Crna Gora, iako je postigla određene napretke u oblasti ljudskih prava, suočava se sa značajnim izazovima koji se odnose na zaštitu ljudskih prava, implementaciju zakona i postizanje potpune ravnopravnosti za sve građane. Ovi problemi obuhvataju etničku diskriminaciju, rodnu neravnopravnost, slobodu medija, prava manjinskih zajednica, kao i prava LGBT+ osoba. Pored toga, neefikasna implementacija zakona, politički pritisci na institucije i slabost pravnog sistema često onemogućavaju ostvarenje osnovnih ljudskih prava za sve građane. U ovom dijelu ističemo ključne izazove u oblasti ljudskih prava u Crnoj Gori, analizirajući specifične probleme uz primjere i podatke iz dostupnih izveštaja.

1. ETNIČKA DISKRIMINACIJA I PRAVA MANJINA

Etnička diskriminacija ostaje jedan od ključnih problema u Crnoj Gori, naročito kada je riječ o pravima manjinskih zajednica. Iako je Crna Gora donijela zakone koji garantuju zaštitu prava manjina, u praksi mnoge manjinske zajednice, uključujući Rome, Albance i Bošnjake, suočavaju se sa marginalizacijom i diskriminacijom.

Na primjer, Romi u Crnoj Gori suočavaju se sa visokom stopom nezaposlenosti, siromaštvom, i ograničenim pristupom obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Prema izveštaju Evropske komisije za 2020. godinu, oko 80% Roma u Crnoj Gori živi ispod granice siromaštva, dok je stopa nezaposlenosti među Romima mnogo značajno viša nego među većinskim stanovništvom. Ova situacija je rezultat dugoročnih društvenih predrasuda i neefikasne implementacije zakona koji bi trebalo da osiguraju prava i integraciju Roma u društvo (European Commission, 2020).

Iako su Albanci, Bošnjaci i Hrvati u Crnoj Gori zakonski priznati kao manjinske zajednice sa pravima na obrazovanje na svom jeziku i političku participaciju, i dalje postoje problemi sa ostvarivanjem ovih prava u svakodnevnom životu. U nekim delovima Crne Gore, politička i društvena marginalizacija etničkih manjina, zajedno sa slabim institucionalnim mehanizmima za zaštitu njihovih prava, doprinosi osećaju nesigurnosti i diskriminacije.

2. SLABOSTI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA I INSTITUCIONALNA NEEFIKASNOST

Jedan od glavnih problema u Crnoj Gori je slabost institucija i neefikasna implementacija zakona, što utiče na zaštitu ljudskih prava. Iako postoje zakoni koji garantuju ljudska prava, njihovom implementacijom često nedostaje politička volja i resursi.

U izveštaju Evropske komisije za 2020. godinu navodi se da postoje ozbiljne slabosti u primjeni zakona o ljudskim pravima, posebno u oblastima poput slobode izražavanja, prava manjinskih zajednica, i zaštite žena od nasilja. Zakonodavni okvir u Crnoj Gori je u osnovi dobar, ali institucije se suočavaju sa ozbiljnim problemima u sprovođenju tih zakona. Nefunkcionalni pravosudni sistem, korupcija i politički pritisci na sudije često onemogućavaju pravičnu primenu zakona.

3. SLOBODA MEDIJA I PRITISCI NA NOVINARE

Sloboda medija je jedan od najvećih izazova u Crnoj Gori. Iako zakonodavni okvir garantuje slobodu izražavanja i novinarstva, novinari u Crnoj Gori suočavaju se sa ozbiljnim pretnjama, nasiljem i političkim pritiscima. Prema izvještaju "Reporterji bez granica" za 2024. godine, Crna Gora se nalazi na 40. mestu na listi slobode medija, što ukazuje na problem sa slobodom novinarstva.

U ranijim godinama, novinari koji izvještavaju o korupciji, organizovanom kriminalu i ljudskim pravima suočavaju se sa prijetnjama, fizičkim napadima i zatrašivanjem. Prema podacima organizacije "Reporterji bez granica", novinari u Crnoj Gori često postaju meta napada od strane političkih i kriminalnih grupa. Na primjer, novinarka Olivera Lakić, koja je istraživala slučajeve korupcije i malverzacija, bila je meta napada 2018. godine. Ovaj slučaj pokazuje ozbiljnu opasnost s kojom se suočavaju novinari u Crnoj Gori, kao i sistemsku nesposobnost vlasti da pruže odgovarajuću zaštitu (Reporters Without Borders, 2021-2024).

4. RODNA NERAVNOPRAVNOST I NASILJE NAD ŽENAMA

Rodna neravnopravnost ostaje duboko ukorenjena u Crnoj Gori, a žene se suočavaju sa diskriminacijom u mnogim aspektima života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje i političku participaciju. Iako su zakoni koji garantuju rodnu ravnopravnost na papiru postojali, u praksi žene i dalje trpe diskriminaciju u različitim oblicima.

Prema podacima iz izveštaja UNDP-a, nasilje u porodici je i dalje ozbiljan problem u Crnoj Gori. Iako je zakonodavni okvir za zaštitu žena od nasilja relativno dobar, implementacija ovih zakona nije uvijek efikasna. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici raste iz godine u godinu, što ukazuje na to da postoji problem u zaštiti žena i njihovom osnaživanju da prijave nasilje. Takođe, rodna neravnopravnost u zapošljavanju i platama ostaje uobičajena pojava, a žene su često podzastupljene u političkim strukturama i na vodećim pozicijama u javnom životu (European Commission, 2020).

5. PRAVA LGBT+ OSOBA

LGBT+ osobe u Crnoj Gori suočavaju se sa društvenom isključenostju, nasiljem i diskriminacijom. Iako je Crna Gora postigla određeni napredak u priznavanju prava LGBT+ osoba, i dalje postoje problemi sa društvenim prihvatanjem i pravnom zaštitom.

U Crnoj Gori je 2020. godine usvojen Zakon o životnom partnerstvu, koji omogućava LGBT+ parovima da uživaju neka prava koja su ranije bila ograničena, poput prava na socijalnu sigurnost i imovinska prava. Međutim, i dalje postoji visoki nivo homofobije i diskriminacije prema LGBT+ osobama. Prema izveštaju ILGA Europe, Crna Gora je 2021. godine zauzela 33. mesto na listi kada je u pitanju zaštita prava LGBT+ osoba, ali društvena klima prema LGBT+ zajednici je i dalje neprijateljska. To se posebno vidi kroz nasilje nad LGBT+ osobama, koje ostaje neregistrovano ili neprepoznato od strane institucija (ILGA Europe, 2021).

Dakle, iako su postignuti određeni pomaci u oblasti ljudskih prava u Crnoj Gori, i dalje postoje ozbiljni problemi. Diskriminacija manjinskih zajednica, rodna neravnopravnost, problemi sa slobodom medija i slabosti u implementaciji zakona ometaju napredak u ovoj oblasti. Ključ za rješavanje ovih problema leži u jačanju političke volje za sprovođenjem zakona, osnaživanju institucija koje se bave ljudskim pravima, kao i u obrazovanju i podizanju društvene svesti. Pored toga, jačanje medijske i institucionalne zaštite novinara i LGBT+ osoba može značajno doprineti stvaranju pravednijeg i ravnopravnijeg društva.

O ISTRAŽIVANJU

Cilj ovog istraživanja bio je da se istraži trenutno stanje ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori kroz diskusiju sa stručnjacima i predstavnicima relevantnih institucija i organizacija. Fokus grupa imala je za cilj da prikupi mišljenja o postojećem pravnom okviru zaštite ljudskih i manjinskih prava, kao i o izazovima u implementaciji tih prava u praksi. Posebna pažnja bila je posvećena razumijevanju ključnih prepreka u primjeni zakona i efikasnosti postojećih mehanizama zaštite, uključujući i ulogu medija u promovisanju ljudskih prava.

Metodologija istraživanja bazirana je na formatu fokus grupe koja je okupila stručnjake iz različitih oblasti. Učesnici su predstavljali raznovrsne organizacije i profesije, uključujući novinare, predstavnike nevladinih organizacija, ministarstava, socijalnih radnika, kao i akademsku zajednicu. Fokus grupa se sastojala od 11 učesnika i to: dva predstavnika-ce novinara, jedna predstavnica glavnog rada, četiri predstavnika-ce NVO sektora, jedna predstavnica studenata, jedna predstavnica fakulteta, dva predstavnika-ce Ministarstva ljudskih i manjinskih prava. Učesnici su diskutovali na temelju vodiča sa ključnim pitanjima, omogućavajući strukturiranu, ali i fleksibilnu diskusiju. Format diskusije omogućio je učesnicima da slobodno iznese svoja mišljenja i predloge, što je obogatilo analizu stanja ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori.

Teme istraživanja obuhvatile su nekoliko ključnih oblasti ljudskih prava. Jedna od centralnih tema bila je rodna ravnopravnost, sa posebnim fokusom na izazove u implementaciji zakona koji se odnose na rodnu ravnopravnost, kao i na snižene kazne i prekršaje u ovom segmentu. Druga značajna oblast bila su prava manjina, gde su učesnici diskutovali o zakonima koji se tiču manjinskih zajednica, njihovoj zastupljenosti u političkom životu, obrazovanju na maternjem jeziku i pristupu zapošljavanju. Učesnici su naglasili postojanje pravnih okvira koji podržavaju manjinske zajednice, ali su ukazali na niz problema u njihovoj implementaciji.

Dodatno, diskusija je obuhvatila implementaciju zakona koji se odnose na ljudska prava, sa naglaskom na njegovu doslednost i primenu u praksi. Pitanja kao što su sprovođenje Zakona o zabrani diskriminacije, zakon o socijalnoj i dečjoj zaštiti, kao i pitanja vezana za socijalnu pomoć i podršku za marginalizovane grupe, bila su ključna u diskusiji. Pored toga, učesnici su razmatrali ulogu medija u osvetljavanju kršenja ljudskih prava i doprinosu u borbi protiv diskriminacije, kao i izazove u ostvarivanju medijske slobode i odgovornosti novinara u izvještavanju o ljudskim pravima.

Kroz sve ove teme, fokus grupa se bavila i širim društvenim izazovima, uključujući efikasnost državnih institucija, političku volju i saradnju između različitih sektora društva, kao što su mediji, nevladine organizacije i vladine institucije. Diskusija je bila osmišljena tako da pruži dublje razumijevanje postojećih problema, ali i mogućnosti za poboljšanje zaštite ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori.

KLJUČNE TEME

Ocjena pravnog okvira za ljudska i manjinska prava

Učesnici fokus grupe dali su različite ocene trenutnom pravnom okviru za zaštitu ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, a njihov konsenzus je bio da **postoje valjani zakonski okviri koji osiguravaju osnovnu zaštitu prava manjina i drugih marginalizovanih grupa**. Zakoni kao što su Zakon o ljudskim pravima, Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o manjinskim pravima su prepoznati kao ključni, a postoje i specifični zakoni koji se odnose na zaštitu prava žena, LGBT+ osoba, osoba sa invaliditetom i drugih socijalnih grupa. Iako se zakonodavni okvir smatra solidnim, učesnici su naglasili da primjena tih zakona u praksi često nije dosledna.

Iako zakoni pružaju formalnu zaštitu, postoje **ozbiljne slabosti u njihovoj implementaciji**. Učesnici su ukazali na činjenicu da pravni okvir ne garantuje uvijek efektivnu zaštitu, naročito u oblasti zaštite prava manjina. U nekim slučajevima, dok zakonodavstvo obezbeđuje prava, praksa pokazuje da institucije koje su odgovorne za njegovu primenu, poput sudova, državnih institucija i lokalnih vlasti, nisu dovoljno efikasne. Ovaj nedostatak efikasnosti može se pripisati političkim uticajima, nedostatku resursa i kapaciteta za sprovođenje zakona, kao i nedovoljnoj motivaciji za njegovu primenu na terenu.

Izazovi u implementaciji zakona

Jedan od ključnih izazova u implementaciji zakona o ljudskim i manjinskim pravima u Crnoj Gori je, prema rečima učesnika, **nedostatak koordinacije između različitih institucija**. Iako postoji pravni okvir, implementacija često zavisi od političke volje, resursa i kapaciteta lokalnih vlasti i državnih institucija. Učesnici su ukazali na postojanje "zakonskih praznina" koje omogućavaju različita tumačenja i neusklađivanje prakse sa zakonodavstvom. Na primjer, iako je zakon o diskriminaciji usvojen, u praksi se rijetko sprovodi u potpunosti, a kršenja ljudskih prava često se ne procesuiraju adekvatno.

Nedostatak obuke i edukacije među državnim službenicima i nosiocima vlasti u vezi sa ljudskim pravima i pravima manjina je takođe jedan od ključnih problema. Iako postoje zakoni koji regulišu zaštitu tih prava, ne postoji dovoljno jasno definisanih procedura ili obaveza za sve učesnike u pravnom procesu. Učesnici su naglasili da bi bolja edukacija i obuka državnih službenika o ljudskim pravima mogli da poboljšaju implementaciju zakona i smanjenje razlike između zakona na papiru i njihove primjene u stvarnom životu.

Još jedan izazov u implementaciji zakona odnosi se na probleme sa **javnom svesti i percepcijom prava manjinskih grupa**. Iako postoje zakoni koji omogućavaju veću političku i socijalnu participaciju manjinskih zajednica, njihova zastupljenost u državnim institucijama, obrazovanju i zapošljavanju ostaje niska. Ovo je posebno izraženo među romskom zajednicom i drugim marginalizovanim grupama koje često ne mogu da iskoriste svoja zakonska prava zbog socijalnih, ekonomskih i obrazovnih prepreka.

Uloga medija i civilnog društva

Mediji i civilno društvo igraju ključnu ulogu u ostvarivanju ljudskih prava u Crnoj Gori. Učesnici su se složili da mediji mogu imati i pozitivan i negativan uticaj na ljudska prava. S jedne strane, mediji su prepoznati kao alat za podizanje svesti o ljudskim pravima, dokumentovanje kršenja prava i vršenje pritiska na vlasti da preduzmu odgovarajuće akcije. Mediji su takođe igrali značajnu ulogu u podršci zakonodavnim inicijativama i zakonima koji se tiču ljudskih prava, kao što je podrška zakonima koji se odnose na rodnu ravnopravnost i prava manjina.

Međutim, učesnici su ukazali na **negativnu stranu medija, uključujući širenje mržnje, diskriminacije i dezinformacija koje mogu štetiti ljudskim pravima**. S obzirom na to da mnogi mediji nemaju etički kodeks ili ga ne poštuju, često se dešava da informacije o manjinskim zajednicama ili o kršenju ljudskih prava nisu tačne, što može dovesti do daljih marginalizacija tih grupa. Takođe, mnogi novinari se suočavaju sa prijetnjama, nasiljem i cenzurom, što dodatno otežava slobodu medija i pravično izvještavanje o ljudskim pravima.

Uloga nevladinih organizacija (NVO) u Crnoj Gori je takođe od presudne važnosti. NVO često pružaju pravnu pomoć, organizuju kampanje i osiguravaju da se glas manjinskih i marginalizovanih grupa čuje. Međutim, kao i mediji, **NVO se suočavaju s izazovima finansiranja, političkim pritiscima i ograničenjima u pristupu određenim informacijama**. Učesnici su izrazili zabrinutost zbog sve većih napada na civilno društvo i smanjenja prostora za djelovanje nevladinih organizacija u zemlji.

Problem profesionalizacije u medijima i javnoj upravi

Učesnici su kritikovali **nedostatak profesionalnih standarda u medijima i javnoj upravi**, što dodatno otežava zaštitu ljudskih prava. Mediji su često optuženi za senzacionalizam i nedostatak objektivnosti, pri čemu su pojedini novinari viđeni kao **produžena ruka određenih političkih interesa** umesto kao čuvari javnog interesa. S druge strane, institucije koje bi trebalo da sprovode zakone i štite ljudska prava često pate od birokratizovanosti, neefikasnosti i lošeg upravljanja. Učesnici su posebno naglasili da su **državni službenici često nesposobni ili nevoljni da odgovore na potrebe građana**, te da postoji ogroman prostor za unapređenje kroz dodatne obuke i profesionalne standarde. Ako izveštaj ne naglašava dovoljno ovu dimenziju, bilo bi korisno proširiti analizu i dodatno istaknuti preporuke u vezi sa unapređenjem rada medija i javnog sektora.

Edukacija i svest o ljudskim pravima

Edukacija i svijest o ljudskim pravima, posebno rodnoj ravnopravnosti, predstavljaju ključnu komponentu za dugoročno ostvarivanje ljudskih prava u Crnoj Gori. Učesnici su istakli značaj obrazovnih institucija u pospešivanju ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Iako su zakoni koji se odnose na ljudska prava prisutni u obrazovnim programima, praksa je često ograničena. Pred-

stavnicima obrazovnih institucija istakli su da postoji potreba za obučavanjem nastavnika i profesora o tome kako efikasno preneti vrednosti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti na učenike.

Međutim, postoje i problemi sa implementacijom ovih edukacija. U nekim slučajevima, škole i univerziteti ne pružaju dovoljno podrške za izučavanje ljudskih prava, a nastavnici i profesori nisu dovoljno obučeni za rad sa temama koje se odnose na socijalnu inkluziju i ravnopravnost. Učesnici su takođe ukazali na potrebu za uvođenjem obaveznih kurseva o ljudskim pravima na svim nivoima obrazovanja, kako bi se stvorila nova generacija građana koji razumiju i poštuju ljudska prava.

Socijalne i ekonomske nejednakosti

Socijalne i ekonomske nejednakosti predstavljaju ozbiljan problem u Crnoj Gori, a učesnici fokus grupe su se složili da su marginalizovane grupe, kao što su Romi, LGBT+ osobe, žene i osobe sa invaliditetom, često suočene sa ekonomskim i socijalnim preprekama. Pored toga, socijalna zaštita i ekonomske politike nisu uvijek dovoljno razvijene da bi se obezbijedio pristup svim građanima, posebno onima koji su najugroženiji.

Vršnjačko nasilje i diskriminacija u obrazovnim institucijama bili su takođe istaknuti problemi, posebno među mladima koji dolaze iz marginalizovanih zajednica. Učesnici su naglasili da nedostatak inkluzivnih obrazovnih politika i praksi dovodi do toga da se mnogi mladi ljudi osjećaju isključenima i zanemarenima, što stvara dodatne socijalne tenzije.

Prema tome, **socijalne nejednakosti i ekonomske barijere ostaju ključni problemi koji utiču na ostvarivanje ljudskih prava u Crnoj Gori**, a za rješavanje ovih izazova potrebno je usmjeriti pažnju na reformu socijalnih politika, poboljšanje obrazovnih sistema i veću socijalnu inkluziju.

Društvene i kulturološke barijere

Osim pravnih i institucionalnih izazova, fokus grupa je obratila pažnju na **dublje društvene i kulturološke prepreke**. Posebno su istaknute teme vezane za porodicu, obrazovanje i građansku hrabrost. Više učesnika je naglasilo da problemi poput nasilja, rodne neravnopravnosti i diskriminacije imaju svoje korene u porodičnom vaspitanju i obrazovnom sistemu. Ukazano je da se mnogi oblici diskriminacije normalizuju u ranim fazama razvoja pojedinca, jer društveni obrasci često ne podržavaju koncept jednakosti i zaštite prava. Takođe, naglašena je potreba za ranijom edukacijom o ljudskim pravima, budući da **mladi često nisu ni svesni da su žrtve određenih oblika diskriminacije ili nasilja**. Građanska hrabrost i aktivizam su takođe problematični – postoji visok stepen straha od izlaganja i suočavanja sa institucijama, što dodatno smanjuje pritisak na vlast da unaprijedi stanje ljudskih prava.

Pritisci u institucijama i problem implementacije zakona

Jedan od ključnih nalaza fokus grupe je da formalno kvalitetan pravni okvir ne znači mnogo ako institucije koje su zadužene za njegovu primenu funkcionišu pod pritiscima. Učesnici su više puta isticali da **zaposleni u institucijama osećaju političke i administrativne pritiske**, što dovodi do selektivne primjene zakona i izbegavanja rešavanja „neugodnih“ slučajeva. Posebno su istaknuti primjeri u vezi sa zaštitom prava manjinskih grupa, rodnom ravnopravnošću i slučajevima nasilja. Učesnici su ukazali na to da zaposleni u državnim organima često ne žele da se „sukobljavaju“ sa moćnijim pojedincima i grupama, pa se radije odlučuju na pasivnost ili birokratsko odugovlačenje. Ako ovaj aspekt nije dovoljno prisutan u izveštaju, bilo bi korisno dodatno naglasiti njegovu važnost, jer se radi o sistemskom problemu koji ugrožava celokupnu implementaciju zakona.

Problematika kaznene politike i efikasnosti pravosuđa

Diskusija je pokazala da **kaznena politika u Crnoj Gori ne ispunjava svoju ulogu odvracanja i zaštite žrtava**. Postoje zakonski mehanizmi koji omogućavaju sankcionisanje prekršilaca ljudskih prava, ali oni se često ne primjenjuju u punom kapacitetu. Učesnici su naveli da sudovi uglavnom dosuđuju najniže moguće kazne u zakonskom okviru, što šalje poruku nekažnjivosti i obeshrabruje žrtve da prijave nasilje ili diskriminaciju. Takođe, pravosudni sistem se ocjenjuje kao spor i neefikasan, sa pravnim procesima koji često traju godinama, čime se dodatno narušava poverenje građana u institucije.

Strah od donošenja oštrijih pravnih mera i nevoljnost sudova da izriču strože kazne

U diskusiji je više učesnika ukazalo na problem sudske prakse u Crnoj Gori, gde sudije često izriču **najblaže moguće kazne** čak i u slučajevima ozbiljnih kršenja ljudskih prava. Ovaj trend ne samo da obeshrabruje žrtve da prijave nasilje i diskriminaciju, već i šalje poruku nekažnjivosti počiniocima. Učesnici su naglasili da je pravosudni sistem inertan i nesklon promenama, a jedan od razloga je i strah sudija od mogućih političkih posledica donošenja oštrijih presuda. Takođe, ukazano je da **pravosuđe u Crnoj Gori funkcionise pod uticajem neformalnih centara moći**, što otežava sprovođenje pravednih i objektivnih odluka. U kontekstu zaštite ljudskih prava, sudska neodlučnost je direktna prepreka efikasnom ostvarivanju pravde, i ako ovaj aspekt nije dovoljno obrađen u izveštaju, bilo bi ga potrebno dodatno osvetliti.

PROSTOR ZA UNAPREĐENJE

Za unapređenje stanja ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, učesnici su ponudili nekoliko ključnih preporuka koje bi mogle doprineti rešavanju postojećih problema u implementaciji zakona i ostvarivanju ljudskih prava.

Prva preporuka odnosi se na **jačanje implementacije zakona**. Učesnici su naglasili da je ključno da se obezbedi dosledna primjena postojećih zakona, što podrazumeva veću odgovornost od strane državnih institucija koje su zadužene za zaštitu ljudskih prava. U tom smislu, preporučuje se povećanje broja inspekcija, bolja obuka državnih službenika, i jača saradnja između različitih institucija kako bi se obezbedila dosledna primjena zakona. Takođe, važno je stvoriti mehanizme za praćenje primene zakona i sankcionisanje nepoštovanja tih zakona, kako bi se obezbijedilo da svi građani imaju pristup pravima koja im zakon garantuje.

Druga preporuka je vezana za **edukaciju o ljudskim pravima od najranijeg uzrasta**. Učesnici su istakli da bi obrazovni sistem trebalo da bude ključni alat u promovisanju ljudskih prava, jer obrazovanje može pomoći u stvaranju društvene svijesti i promjeni mentaliteta. Preporučuje se da ljudska prava, rodna ravnopravnost i borba protiv diskriminacije postanu sastavni deo obrazovnih programa od osnovnih škola, pa sve do univerziteta. Obuka učitelja i profesora o ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti bi trebalo da bude obavezna, kako bi se stvorila nova generacija građana koja razumije i poštuje ljudska prava. Takođe, važno je razvijati programe za odrasle, kako bi se poboljšala društvena svijest i smanjila diskriminacija na svim nivoima.

Treća preporuka se odnosi na **profesionalizaciju medija i javnih službi**. Učesnici su ukazali na potrebu za većom odgovornošću medija i novinara u izveštavanju o ljudskim pravima. Mediji imaju moć da oblikuju javnu percepciju i igraju ključnu ulogu u osvjetljavanju problema ljudskih prava, ali često se suočavaju sa političkim uticajem, prijetnjama i cenzurom. Preporučuje se da se razvije etički kodeks za novinare koji bi garantovao objektivno i nepristrasno izveštavanje o ljudskim pravima, kao i da se obezbede bolji uslovi za rad novinara, uključujući veću zaštitu i edukaciju. Profesionalizacija novinarstva je ključna za slobodu medija i pravedno izveštavanje o pitanjima ljudskih prava.

Četvrta preporuka odnosi se na **jačanje uloge nevladinih organizacija u procesu donošenja politika**. Učesnici su se složili da je nevladin sektor ključan u procesu donošenja politika, jer NVO mogu pružiti ekspertizu, organizovati kampanje i biti glas onih koji nemaju pristup odlučivanju. Preporučuje se da se poveća saradnja između nevladinih organizacija i vladinih institucija u cilju izrade zakona i politika koje efikasno štite ljudska prava. Takođe, važno je obezbediti stabilno finansiranje za nevladine organizacije, kako bi mogle da nastave da obavljaju svoj posao i doprinesu unapređenju ljudskih prava.

Posljednja preporuka se odnosi na **jačanje socijalne inkluzije i rešavanje socijalnih nejednakosti**. Preporučuje se razvoj socijalnih politika koje će obezbediti jednak pristup svim građanima osnovnim pravima, kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita i zapošljavanje. Posebna pažnja treba da bude posvećena marginalizovanim grupama, kao što su Romi, LGBT+ osobe, žene i osobe sa invaliditetom, kako bi se obezbedio njihov ravnopravan položaj u društvu. U tom smislu, treba raditi na smanjenju ekonomskih i socijalnih prepreka koje otežavaju ostvarivanje ljudskih prava.

U zaključku, iako pravni okvir u Crnoj Gori pruža solidnu osnovu za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, ključni problemi ostaju u njegovoj implementaciji. Da bi se postigla stvarna zaštita ljudskih prava, neophodno je da se unapredi primjena zakona, edukacija o ljudskim pravima, profesionalizacija medija i javnih službi, kao i angažman nevladinih organizacija. Samo kroz ove promene može se stvoriti društvo koje poštuje ljudska prava i omogućava svakom građaninu jednak pristup pravima i pravедnosti.

PREPORUKE ZA DALJE AKCIJE

POLITIČKE PREPORUKE

Jedna od ključnih preporuka za dalji razvoj ljudskih prava u Crnoj Gori odnosi se na **ubrzanje zakonodavnih procedura i unapređenje zakonskih normi u oblasti ljudskih prava**. Učesnici su naglasili da bi trebalo da postoji brži proces usvajanja zakona, naročito kada su u pitanju zakoni koji direktno utiču na manjinske i marginalizovane grupe. Takođe, predloženo je da se zakonodavne promjene donose na temelju širom otvorene javne diskusije i uz konsultacije sa stručnjacima, nevladinim organizacijama, civilnim društvom i drugim relevantnim akterima.

Takođe, preporučuje se povećanje **transparentnosti u sprovođenju zakona**. Transparentnost u implementaciji zakona je ključna kako bi se obezbijedila odgovornost institucija i smanjili koruptivni ili politički uticaji. Državne institucije bi trebalo da javnosti redovno izveštavaju o napretku u implementaciji zakona, kao i o tome kako rješavaju probleme sa neprimenjenim zakonima. Takođe, važno je da političke partije pokažu veću volju da podrže zakonske inicijative koje se tiču ljudskih prava, bez obzira na političke pritiske, kako bi se stvorio politički okvir u kojem će ljudska prava biti prioritet.

PREPORUKE ZA OBRAZOVNI SISTEM

Edukacija o ljudskim pravima trebalo bi da bude sastavni deo obrazovnih programa u Crnoj Gori. Učesnici su se složili da je obrazovni sistem ključan za dugoročne promene u društvu, jer omogućava stvaranje društvene odgovornosti i poštovanja ljudskih prava od najranijeg uzrasta. Preporučuje se **uključivanje edukacije o ljudskim pravima u osnovne i srednje škole, ali i visoko obrazovanje**, kako bi se obezbijedila svijest o ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti među budućim generacijama.

U tom kontekstu, preporučuje se **da obrazovni kurikulumi budu ažurirani kako bi uključili teme koje se odnose na ljudska prava, rodnu ravnopravnost, diskriminaciju, kao i mehanizme zaštite ljudskih prava**. Takođe, nastavnicima i profesorima bi trebalo omogućiti dodatne obuke o ljudskim pravima, kako bi bili bolje opremljeni za podučavanje ovih tema. Edukacija bi trebalo da bude usmjerena na stvaranje kritičkog mišljenja, poštovanja različitosti i razumijevanja prava drugih ljudi, što je od suštinske važnosti za izgradnju socijalno odgovornog društva.

PREPORUKE ZA MEDIJE I CIVILNO DRUŠTVO

Mediji i civilno društvo igraju ključnu ulogu u promociji ljudskih prava i zaštiti od diskriminacije. Jedna od preporuka je **podsticanje profesionalizacije i odgovornosti u novinarstvu**. Učesnici su ukazali na važnost stvaranja etičkog novinarstva, koje će pružiti tačne i nepristrasne informacije o pitanjima ljudskih prava. Preporučuje se obuka novinara o važnosti ljudskih prava, kao i razvijanje samoregulatornih mehanizama unutar novinarske profesije kako bi se smanjile greške u izveštavanju i sprečila dezinformacija. Pored toga, novinari bi trebalo da se edukuju o važnosti poštovanja prava manjinskih grupa, uključujući LGBT+ osobe, žene, Rome, i osobe sa invaliditetom, kako bi njihova prava bila adekvatno izveštavana.

Kada je u pitanju civilno društvo, preporučeno je **jačanje kapaciteta nevladinih organizacija za sprovođenje edukacija i akcija**. NVO sektor igra ključnu ulogu u implementaciji i promociji ljudskih prava, te je važno obezbijediti im potrebnu podršku, bilo kroz finansiranje, bilo kroz omogućavanje lakšeg pristupa zakonodavnom procesu. Preporučuje se da se nevladine organizacije još više angažuju u društvenoj i političkoj debati, naročito u oblasti zakonodavnih inicijativa vezanih za ljudska prava, i da se ojačaju njihove kapacitete za organizovanje javnih kampanja, edukacija i pružanje pravne pomoći onima kojima je najpotrebnija.

Dodatno, neophodno je pružiti **veću podršku u organizaciji i sprovođenju javnih debata** i okruglih stolova koji se tiču ljudskih prava i diskriminacije, kako bi se obezbedio prostor za otvorenu diskusiju i uključivanje svih društvenih aktera u donošenje politika. Nevladine organizacije mogu igrati ključnu ulogu u povezivanju građana sa relevantnim institucijama i vlastima, ali takođe mogu doprineti boljoj informisanosti građana o njihovim pravima i načinima kako da ih zaštite.

Prema tome, za dalji napredak u ostvarivanju ljudskih prava u Crnoj Gori, potrebno je da se fokusiramo na **ubrzavanje zakonodavnih procedura, unapređenje obrazovnog sistema, kao i profesionalizaciju medija i jačanje nevladinih organizacija**. Ove preporuke imaju potencijal da doprinesu izgradnji inkluzivnog društva u kojem će svi građani imati jednake šanse i biti zaštićeni od diskriminacije i drugih oblika ljudskih prava. S obzirom na to da su ljudska prava temelj svakog demokratskog društva, važno je da se svi akteri uključe u njihov razvoj i zaštitu, stvarajući tako temelje za bolje, pravednije i ravnopravnije društvo.

POZITIVNI PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Identifikacija uspješnih primjera iz prakse ključna je za dalji napredak u oblasti ljudskih prava u Crnoj Gori, jer ovi primjeri mogu poslužiti kao modeli za unapređenje politike, zakonodavnih inicijativa i društvenih normi. U okviru diskusije u fokus grupi, učesnici su izložili nekoliko pozitivnih primjera koji pokazuju kako se može efikasno unaprijediti zaštita ljudskih prava u različitim sektorima. Evo primjera pozitivnih praksi koji su se pojavili u diskusiji fokus grupe:

1. Obrazovne inicijative i međunarodni programi

- **UNICEF-ov projekat „Škole bez nasilja“** bio je istaknut kao primjer uspješne edukativne inicijative u školama. Učesnici su pohvalili njegovu preciznost i efikasnost u postavljanju jasnih procedura za reagovanje na vršnjačko nasilje, gde su nastavnici, učenici i roditelji imali jasno definisane uloge u sprječavanju i prijavljivanju nasilja.
- **Memorandumima sa univerzitetima u Albaniji, BiH i na Kosovu** omogućili su studentima iz Crne Gore da se obrazuju na maternjem jeziku, što je viđeno kao pozitivan primjer podrške manjinskim pravima.

2. Institucionalni mehanizmi koji su dali rezultate

- **Strategije za inkluziju Roma i Egipćana** su pomenute kao jedna od oblasti u kojima su institucije postigle vidljive rezultate. Konkretno, svaka romska osoba koja završi fakultet ima obezbeđeno zaposlenje u državnoj upravi, što se smatra važnim korakom ka inkluziji.
- **Evropska komisija je pohvalila dva izveštaja Direktorata za manjinska prava**, što su učesnici vidjeli kao znak da su određene strategije u ovoj oblasti uspešno sprovedene.

3. Lokalni primjeri efikasnog odgovora institucija

- Pojedini učesnici su istakli praksu **brzog odgovora na građanske pritužbe u nekim lokalnim samoupravama**, gde su službenici uspješno rešavali probleme komunalne infrastrukture u roku od 24 sata. Ovakvi primjeri su ocenjeni kao model transparentnosti i efikasnosti u javnoj administraciji.

4. Pozitivni primjeri u oblasti pravosuđa

- Iako je sudska praksa često kritikovana zbog blagih kazni, učesnici su prepoznali pojedine slučajeve u kojima su sudovi zauzeli **principijelne stavove u zaštiti ljudskih prava**, naročito u slučajevima porodičnog nasilja, gde su kazne bile značajno strože nego ranije.

5. Dobra praksa u medijima

- Iako su mediji često kritikovani, istaknuti su primjeri **istraživačkog novinarstva** koji su doveli do konkretnih institucionalnih reakcija. Neki mediji su uspješno skretali pažnju javnosti na sistemske probleme, što je podstaklo donošenje novih zakona ili izmjene postojećih regulativa.

NICIJATIVE U OBLASTI OBRAZOVANJA

Jedan od pozitivnih primjera koji je istaknut tokom diskusije odnosi se na **inicijative koje uključuju ljudska prava i rodnu ravnopravnost u obrazovnom sistemu**. Neki obrazovni centri i nevladine organizacije već sprovode programe za podizanje svesti o ljudskim pravima među mladima, uključujući teme o diskriminaciji, pravima manjinskih i marginalizovanih grupa, kao i rodnoj ravnopravnosti. Takođe, uočeno je da je **u poslednjim godinama došlo do pozitivnih pomaka u obrazovanju o ljudskim pravima u osnovnim i srednjim školama**, što predstavlja dobar temelj za budući razvoj. Kroz obrazovanje, učenici se uče o poštovanju prava drugih, važnosti različitosti i toleranciji, čime se postepeno smanjuje predrasude i diskriminacija. Ovaj model obrazovanja može biti korišćen kao šablon za širi u drugim obrazovnim institucijama u zemlji.

INICIJATIVE U OBLASTI ZAPOŠLJAVANJA

U oblasti zapošljavanja, pozitivni primjeri uključuju **inicijative koje obezbeđuju ravnopravan pristup zapošljavanju osobama iz marginalizovanih i manjinskih grupa**. Jedan od takvih primjera je politika zapošljavanja koja obezbeđuje kvote za zapošljavanje Roma i drugih manjinskih zajednica u javnoj upravi i javnim preduzećima. Ova inicijativa, iako nije bez problema, pokazuje da je moguće praviti prostor za zapošljavanje ljudi iz manjinskih zajednica, čime se doprinosi smanjenju socijalne isključenosti i povećanju ekonomske ravnopravnosti. Takođe, neki poslodavci u Crnoj Gori pokreću programe obuke i zapošljavanja koji su specijalno osmišljeni za žene, osobe sa invaliditetom, i mlade ljude, što je još jedan dobar primjer koji bi mogao da se proširi na širu populaciju. Ove inicijative treba da služe kao model za širenje inkluzivnih politika u zapošljavanju.

PRIMJER POZITIVNE ULOGE MEDIJA

Mediji su takođe pokazali da mogu igrati ključnu ulogu u unapređenju ljudskih prava kroz **odgovorno izveštavanje i promovisanje pozitivnih priča o ljudskim pravima i društvenim promenama**. U Crnoj Gori su postojeći primjeri medijskih kampanja koje se bave pitanjima diskriminacije, rodne ravnopravnosti i prava manjina. Takve kampanje često koriste društvene mreže i druge digitalne platforme da dosegnu širok auditorijum i podstaknu promene u društvenom mišljenju. Ove inicijative imaju za cilj da pruže prostor za glas marginalizovanih zajednica, kao i da pokrenu javnu diskusiju o važnim pitanjima koja utiču na ljudska prava. Takođe, mediji koji se pridržavaju etičkog kodeksa i koji izveštavaju o ljudskim pravima sa profesionalizmom, mogu da igraju značajnu ulogu u smanjenju diskriminacije i podizanju svesti o važnosti poštovanja prava svakog pojedinca u društvu.

Ovi pozitivni primjeri iz različitih sektora pokazuju da postoji potencijal za unapređenje ljudskih prava u Crnoj Gori kroz implementaciju inovativnih i ink-

luzivnih politika. Korišćenjem ovih primjera kao modela, moguće je stvoriti šire strategije koje će doprineti smanjenju diskriminacije, povećanju socijalne pravde i ravnopravnosti u društvu. Kako bi se postigao održiv napredak u oblasti ljudskih prava, potrebno je da se ovi primjeri primene u širem društvenom i institucionalnom okviru, uz kontinuiranu edukaciju, angažman medija, i odgovornost vlasti u sprovođenju politika koje garantiraju ljudska prava za sve građane.

GENERALNI ZAKLJUČCI

Istraživanje koje je sprovedeno kroz fokus grupu ima za cilj analizu trenutnog stanja ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, identifikaciju problema u implementaciji postojećih zakona, kao i iznošenje preporuka za unapređenje zaštite ljudskih prava u zemlji. Na temelju diskusije sa različitim akterima iz oblasti obrazovanja, civilnog društva, medija, i javne uprave, iznosi se nekoliko ključnih zaključaka koji ukazuju na trenutne izazove, ali i na pozitivne pomake koji mogu poslužiti kao osnov za dalje unapređenje.

PRAVNI OKVIR I IMPLEMENTACIJA ZAKONA

Jedan od najvažnijih zaključaka je **da je pravni okvir u Crnoj Gori za ljudska i manjinska prava solidan i sveobuhvatan, ali je primjena tih zakona u praksi značajno oslabljena**. Zakoni poput Zakona o manjinskim pravima, Zakona o zabrani diskriminacije i drugih relevantnih normi pružaju dobar temelj za zaštitu ljudskih prava, ali postoje ozbiljni problemi u njihovoj implementaciji. Učesnici su se složili da postoje brojne praznine u primjeni zakonskih normi, a ključni uzrok za ovu situaciju je **nedostatak političke volje i neadekvatna obuka i resursi u institucijama koje su odgovorne za sprovođenje zakona**.

Iako postoje zakoni koji štite prava manjinskih i marginalizovanih grupa, uključujući žene, osobe sa invaliditetom, LGBT+ osobe, i Rome, njihova stvarna zaštita na terenu nije na zadovoljavajućem nivou. Nejednaka primjena zakona dovodi do toga da mnoge od ovih grupa i dalje trpe diskriminaciju, bilo u obrazovanju, zapošljavanju, ili u društvenim normama. Ovaj problem dodatno pogoršava duboko ukorenjeni društveni mentalitet, koji često ne prepoznaje ljudska prava kao univerzalnu vrednost, nego ih vidi kroz filter stereotipa i predrasuda.

IZAZOVI U IMPLEMENTACIJI ZAKONA

Pored političke volje, ključni izazovi u implementaciji zakona proističu iz niza drugih faktora. Mnogi učesnici fokus grupe istakli su da je neefikasna primjena zakona rezultat i **administrativnih prepreka, nedostatka stručnosti među državnim službenicima, ali i slabih mehanizama za praćenje i sankcionisanje nepoštovanja zakona**. Institucije koje su zadužene za sprovođenje ljudskih prava često ne funkcionišu u potpunosti, bilo zbog nedostatka sredstava, bilo zbog političkih pritisaka koji utiču na njihovu nezavisnost. Osim toga, **nedovoljna saradnja između različitih državnih tela, nevladinih organizacija i medija otežava stvaranje sinergije koja bi mogla doprineti efikasnijoj primjeni zakona**.

Takođe, učesnici su ukazali na to da bi bilo korisno da se uspostave **jasni mehanizmi za praćenje implementacije zakona, koji bi omogućili transparentnost i odgovornost**. Ovaj proces ne bi samo pomogao u prepoznavanju neu-

saglašenosti između zakona i njihove primene, već bi omogućio i bržu reakciju na oblasti koje zahtijevaju dodatnu pažnju.

ULOGA MEDIJA I CIVILNOG DRUŠTVA

Mediji i civilno društvo igraju ključnu ulogu u zaštiti ljudskih prava, ali u Crnoj Gori suočavaju se s brojnim izazovima. Naime, **iako su mediji često pokretači pozitivnih promena kroz izveštavanje o kršenju ljudskih prava, oni su često podložni političkom uticaju i cenzuri, što otežava njihovu ulogu u promovisanje ljudskih prava.** Učesnici su ukazali da novinari često nailaze na prepreke kada žele da izveštavaju o osjetljivim temama vezanim za ljudska prava, što može dovesti do autocenzure ili izveštavanja koje nije u potpunosti objektivno.

U tom kontekstu, preporučeno je da se mediji profesionalizuju, čime bi se osigurala etičnost i nepristrasnost novinarstva, naročito kada se izveštava o ljudskim pravima i diskriminaciji. Takođe, **civilno društvo je identifikovano kao ključni partner u procesu zaštite ljudskih prava, ali je neophodno povećati njihove kapacitete za sprovođenje edukacija, istraživanja i promociju ljudskih prava na terenu.** Nevladine organizacije treba da budu u većoj mjeri uključene u izradu politika i zakonodavnih inicijativa, jer često imaju direktan kontakt sa zajednicama koje trpe diskriminaciju.

EDUKACIJA I SVEST O LJUDSKIM PRAVIMA

Edukacija o ljudskim pravima od najranijeg uzrasta prepoznata je kao ključna za dugoročne promene u društvu. Učesnici su naglasili da se **ljudska prava, rodna ravnopravnost, i diskriminacija moraju uključiti u obrazovne programe osnovnih i srednjih škola, kao i u visoko obrazovanje,** kako bi se stvorila socijalna odgovornost među mladim ljudima. Edukacija o ljudskim pravima treba da se fokusira na razvijanje kritičkog mišljenja, poštovanja različitosti i razumevanja prava drugih ljudi. Preporučeno je da se obezbedi odgovarajuća obuka za učitelje i profesore, kako bi bili sposobni da prenesu ove vrednosti svojim učenicima.

Takođe, potrebno je da se šira društvena javnost, uključujući odrasle, uključi u procese edukacije o ljudskim pravima, kroz javne kampanje i programe za odrasle, kako bi se smanjila diskriminacija i unapredila svest o ljudskim pravima na svim nivoima društva.

SOCIJALNE NEJEDNAKOSTI

Socijalne i ekonomske nejednakosti, posebno u odnosu na marginalizovane grupe kao što su Romi, LGBT+ zajednica, žene i osobe sa invaliditetom, i dalje predstavljaju ozbiljan problem u Crnoj Gori. **Diskriminacija u zapošljavanju, obrazovanju i društvenim normama često dovodi do toga da ovi ljudi nemaju jednake šanse u društvu.** Iako postoje zakoni koji štite njihova prava, učesnici su naglasili da ove grupe još uvijek trpe marginalizaciju i socijalnu isključenost.

Preporučeno je da se ojačaju politike socijalne inkluzije i zapošljavanja, koje će **obezbediti jednake šanse za sve građane, bez obzira na njihovu etničku pripadnost, rod, seksualnu orijentaciju, ili invaliditet**. Takođe, od ključne važnosti je stvaranje mehanizama koji će obezbediti veću odgovornost za kršenje prava manjinskih i marginalizovanih grupa, te unapređenje socijalnih i obrazovnih politika koje će omogućiti njihov ravnopravan položaj u društvu.

Prema tome, lako su postignuti određeni pomaci u oblasti ljudskih prava u Crnoj Gori, i dalje postoji mnogo izazova u implementaciji zakona, borbi protiv diskriminacije i smanjenju socijalnih nejednakosti. Ključne preporuke koje proizlaze iz ovog istraživanja uključuju jačanje političke volje za sprovođenje zakona, poboljšanje edukacije o ljudskim pravima, profesionalizaciju medija i civilnog društva, te razvoj socijalnih i obrazovnih politika koje će doprineti većoj društvenoj ravnopravnosti.

Za dalji napredak, potrebno je da svi društveni akteri, uključujući vlast, medije, nevladine organizacije, i građane, prepoznaju važnost ljudskih prava kao temelja za izgradnju pravednijeg i ravnopravnijeg društva. Samo kroz zajednički rad, implementaciju efikasnih politika i promene društvenih normi, Crna Gora može ostvariti puni potencijal u zaštiti ljudskih prava i izgradnji inkluzivnog društva.

PREPORUKE ZA DALJE AKCIJE

Na osnovu rezultata diskusije u fokus grupi i identifikovanih izazova u zaštiti ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, predložene su sljedeće preporuke za dalji napredak u ovoj oblasti:

POLITIČKE PREPORUKE:

1. **Unapređenje zakonodavnih procedura:** Ubrzati donošenje i implementaciju zakona koji se odnose na ljudska i manjinska prava. Potrebno je da se zakonodavne inicijative brže usvajaju, a reforme koje osnažuju prava manjinskih i marginalizovanih grupa budu prioritet. Takođe, predloženo je da se zakonodavne inicijative temeljno diskutuju uz veće uključivanje nevladinih organizacija i relevantnih društvenih aktera.
2. **Povećanje političke volje za sprovođenje zakona:** Političke partije treba da pokažu veću volju za implementacijom zakona koji štite ljudska prava, bez obzira na političke pritiske. Transparentnost u procesu donošenja i sprovođenja zakona, kao i odgovornost institucija, moraju biti prioriteti.
3. **Veća transparentnost u primjeni zakona:** Predložena je potreba za uspostavljanjem mehanizama za praćenje implementacije zakona. Državne institucije trebalo bi da redovno izveštavaju o napretku u primjeni ljudskih prava, omogućujući tako veću odgovornost i smanjenje korupcije i političkih uticaja u sprovođenju zakona.

PREPORUKE ZA OBRAZOVNI SISTEM

1. **Integracija ljudskih prava u obrazovni sistem:** Edukacija o ljudskim pravima, rodnoj ravnopravnosti i poštovanju različitosti treba da bude sastavni deo obrazovnih kurikuluma osnovnih, srednjih i visokih škola. Cilj je da se podstakne socijalna odgovornost i razvijanje kritičkog mišljenja kod mladih ljudi, kako bi odrastali u društvu koje poštuje ljudska prava i ravnopravnost.
2. **Obuka nastavnog kadra:** Nastavnici i profesori treba da budu adekvatno obučeni o temama ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, kako bi se ovi predmeti efikasno prenosili mladim generacijama. Preporučuje se organizacija obuka i seminara za nastavnike, kako bi se osigurao visok kvalitet nastave i omogućilo učenicima da steknu potrebne vrednosti i znanje o ljudskim pravima.
3. **Obrazovni programi za odrasle:** Preporučuje se proširivanje obrazovnih programa koji se bave ljudskim pravima i socijalnim pitanjima i za odrasle, kroz javne kampanje, seminare i radionice. Takođe, trebalo bi uključiti obuke za građane u vezi sa mehanizmima zaštite ljudskih prava.

PREPORUKE ZA MEDIJE I CIVILNO DRUŠTVO

1. **Profesionalizacija medija:** Potrebno je podsticati medije da se pridržavaju etičkih normi i standarda novinarstva, naročito kada izveštavaju o pitanjima ljudskih prava. Preporučuje se uvođenje obuka i radnih grupa koje će se baviti etičkim dilemama u novinarstvu i pravilima izvještavanja o ljudskim pravima i diskriminaciji. Mediji treba da budu osnaženi da igraju ulogu u smanjenju predrasuda i u promovisanju poštovanja ljudskih prava.
2. **Jačanje kapaciteta civilnog društva:** Nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u zaštiti ljudskih prava i trebalo bi da imaju veće resurse za sprovođenje edukacija i javnih akcija. Preporučuje se jačanje kapaciteta NVO sektora kroz obuke, finansijsku podršku i bolje povezivanje sa državnim institucijama, kako bi im se omogućilo da efektivno deluju i da budu uključene u donošenje politika.
3. **Povećanje uloge medija u promovisanju ljudskih prava:** Mediji treba da koriste svoju platformu za podizanje svesti o ljudskim pravima i da pokreću diskusiju o važnim pitanjima. Takođe, važno je razviti strategije koje će omogućiti nevladinim organizacijama da saraduju sa medijima u promociji ljudskih prava, pravima manjina i diskriminaciji, uz primenu etičkih novinarskih standarda.

PREPORUKE ZA SOCIJALNU INKLUZIJU I ZAPOŠLJAVANJE

1. **Podsticanje socijalne inkluzije marginalizovanih grupa:** Potrebno je implementirati specifične politike koje će omogućiti ravnopravan pristup zapošljavanju, obrazovanju i socijalnim uslugama za marginalizovane i manjinske grupe. To uključuje omogućavanje pristupa tržištu rada osobama sa invaliditetom, ženama, Romima i LGBT+ osobama, kao i otvaranje prostora za njihovu veću participaciju u društvenom životu.
2. **Inkluzivna politika zapošljavanja:** Zakonodavne inicijative koje favorizuju zapošljavanje manjinskih zajednica i žena u javnom sektoru trebalo bi da se prošire na privatni sektor. Uvođenje kvota za zapošljavanje manjinskih grupa, podržavanje obuka i specijalizovanih programa koji im omogućavaju lakši pristup tržištu rada mogu doprineti smanjenju socijalne isključenosti.
3. **Povećanje pristupa socijalnim uslugama:** Preporučuje se da se unaprede socijalne politike koje omogućavaju marginalizovanim grupama bolji pristup zdravstvenim, obrazovnim i socijalnim uslugama. Ovaj pristup treba da bude usmjeren na smanjenje ekonomske nejednakosti i obezbeđivanje jednakih šansi za sve građane.

POSEBNE PREPORUKE ZA DALJI RAZVOJ LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI

1. **Stvaranje sinergije između država, medija i civilnog društva:** Za uspešnu zaštitu ljudskih prava, neophodna je sinergija između svih društvenih aktera – od vladinih institucija do nevladinih organizacija, medija i građana. Preporučuje se uspostavljanje institucionalnih mehanizama za saradnju i transparentnost u donošenju politika, kao i za zajedničko rešavanje problema diskriminacije.
2. **Proširenje prava na javnu participaciju:** Povećanje mogućnosti za građansku participaciju u donošenju odluka, naročito na lokalnom nivou, takođe je ključno za poboljšanje zaštite ljudskih prava. Građani treba da imaju pristup informacijama i mogućnost da se uključe u procese donošenja politika koje se tiču njihovih prava.
3. **Povećanje međunarodne saradnje:** Crna Gora bi trebala da ojača svoju saradnju sa međunarodnim organizacijama i ispunjava međunarodne obaveze, posebno kada je reč o primjeni međunarodnih ugovora i konvencija o ljudskim pravima. Ova saradnja može doprineti unapređenju nacionalnog zakonodavnog okvira i pružiti dodatne resurse za zaštitu ljudskih prava.

Ove preporuke služe kao osnov za dalji rad na unapređenju ljudskih prava u Crnoj Gori, sa naglaskom na sistemsku primenu zakona, jačanje obrazovnog sistema, profesionalizaciju medija i civilnog društva, te jačanje socijalnih politika koje će omogućiti veći stepen ravnopravnosti u društvu.

SPECIFIČNE PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA U CRNOJ GORI

Na temelju analize stanja ljudskih i manjinskih prava, izazova u implementaciji zakona, kao i sugestija učesnika u fokus grupi, predložene su sledeće specifične preporuke:

1. Ubrzanje zakonodavnih procedura za ljudska prava:

- U cilju brže implementacije zakona koji se tiču ljudskih prava, preporučuje se formiranje specijalizovanih radnih grupa u parlamentu koje će se baviti pitanjima ljudskih prava, kao i ubrzati proces razmatranja i usvajanja zakonskih inicijativa.
- Predložiti hitnu reviziju postojećih zakona o manjinskim pravima i antidiskriminaciji, kako bi se uklonile praznine i nesuglasnosti u zakonodavnom okviru.

2. Usmeravanje javnih resursa na podršku implementaciji zakona:

- Preporučuje se formiranje posebnog fonda za podršku institucijama i organizacijama koje rade na implementaciji ljudskih prava, uključujući obuke za javne službenike, kao i pružanje pomoći nevladinim organizacijama koje pružaju direktnu pomoć marginalizovanim grupama.
- Ulaganje u kapacitete javnih službi za pravovremenu primenu zakona kroz obuke za državne službenike, posebno u oblastima vezanim za prava žena, manjina, LGBT+ osoba, i osoba sa invaliditetom.

3. Integracija ljudskih prava u obrazovne kurikulume:

- Uključiti obaveznu edukaciju o ljudskim pravima u sve osnovne i srednje školske kurikulume, sa naglaskom na rodnu ravnopravnost, antirasizam, i prevenciju nasilja, kako bi mladi od najranijeg uzrasta učili o važnosti poštovanja ljudskih prava i uloge koje igraju u izgradnji socijalno odgovornog društva.
- Implementirati obuke o ljudskim pravima i etici za nastavnike i vaspitače u svim obrazovnim institucijama, kako bi se omogućilo efikasno prenošenje vrednosti o ljudskim pravima i odgovornosti za društvo.

4. Jačanje uloge medija u zaštiti ljudskih prava:

- Stvoriti platformu za saradnju između novinara, nevladinih organizacija, i državnih institucija u cilju promovisanja ljudskih prava. Novinari treba da dobiju obuke o odgovornom izveštavanju o ljudskim pravima, diskriminaciji i rodnoj ravnopravnosti, a medijske kuće da budu podstaknute da usvoje i primenjuju etičke kodekse u izveštavanju o ljudskim pravima.
- Povećati transparentnost i odgovornost medija prema javnosti u pitanjima ljudskih prava, tako što će se osnovati specijalizovani istraživački timovi u novinarstvu koji će pratiti napredak u implementaciji zakonodavnih okvira o ljudskim pravima.

5. Povećanje socijalnih prava i uključivanje marginalizovanih grupa:

- Uvedite zakone i politike koje omogućavaju bolji pristup zapošljavanju osobama sa invaliditetom, ženama, LGBT+ osobama, i Romima, kroz obezbeđivanje radnih mesta i edukaciju koja im omogućava ravnopravno takmičenje na tržištu rada.
- Implementirati kvote za zapošljavanje manjinskih i marginalizovanih grupa u državnim i privatnim institucijama, sa posebnim fokusom na javni sektor, kako bi se obezbedila njihova inkluzija u radnu snagu.

6. Specijalizovane mjere za prevenciju vršnjačkog nasilja:

- U cilju smanjenja vršnjačkog nasilja, preporučuje se razvoj i implementacija specijalizovanih programa prevencije nasilja u školama, koji bi obuhvatali i edukaciju o rodnoj ravnopravnosti, toleranciji i poštovanju različitosti.
- Takođe, potrebno je implementirati mehanizme za brzo i efikasno rešavanje slučajeva vršnjačkog nasilja, koji uključuju obaveznu saradnju između škola, roditelja i socijalnih službi.

7. Povećanje prava i resursa za organizacije civilnog društva:

- Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i borbom protiv diskriminacije treba da dobiju veću finansijsku i institucionalnu podršku. Ovo uključuje obezbeđivanje grantova za projekte koji se bave edukacijom o ljudskim pravima, kao i za zaštitu i pomoć marginalizovanim grupama.
- Osnažiti kapacitete civilnog društva kroz obuke u oblasti lobiranja, zagovaranja i učešća u donošenju politika, kako bi nevladine organizacije mogle da igraju aktivniju ulogu u procesu donošenja zakona i donošenju politika na nacionalnom i lokalnom nivou.

8. Stvaranje efektivnog sistema za praćenje i evaluaciju implementacije zakona:

- Uspostaviti nezavisno telo koje će se baviti monitorisanjem primene zakona koji se tiču ljudskih prava i koje će redovno izveštavati o napretku, identifikovati probleme i preporučivati korektivne mjere.
- Ovaj organ bi trebalo da ima ovlašćenje da pokreće istrage u slučajevima kršenja ljudskih prava i predlaže odgovarajuće sankcije za nepoštovanje zakona.

9. Podsticanje međunarodne saradnje u oblasti ljudskih prava:

- Crna Gora treba da nastavi saradnju sa međunarodnim organizacijama poput Evropske unije, UN-a i drugih međunarodnih tela kako bi ojačala svoj okvir za ljudska prava i obezbedila usklađenost sa međunarodnim standardima.
- Uključivanje Crne Gore u međunarodne inicijative i programe koji se bave ljudskim pravima može pomoći u podizanju svesti o ovim pitanjima u zemlji, kao i u obezbeđivanju dodatnih resursa za sprovođenje reformi.

10. Podsticanje građanske odgovornosti i participacije:

- Građani moraju biti više uključeni u procese donošenja odluka koje se tiču ljudskih prava, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou. Preporučuje se organizovanje javnih konsultacija o važnim zakonodavnim pitanjima, kao i uspostavljanje mehanizama za direktnu komunikaciju građana sa donositeljima odluka.
- Osnaživanje kapaciteta građana da prepoznaju i reše kršenja ljudskih prava u svom okruženju, kroz obuke i javne kampanje, doprinosi stvaranju društva koje aktivno štiti svoja prava i prava drugih.

Ove specifične preporuke omogućavaju sveobuhvatan pristup zaštiti ljudskih prava u Crnoj Gori, usmeravajući napore ka stvaranju inkluzivnijeg, odgovornijeg i ravnopravnijeg društva.

REFERENCE

- Amnesty International, “Human Rights in Europe: The State of Play,” 2020.
- European Commission, “Montenegro 2020 Report,” European Commission, 2020.
- European Commission, “Albania 2020 Report,” European Commission, 2020.
- European Union Agency for Fundamental Rights, “Fundamental Rights Report 2021.”
- Freedom House, “Freedom in the World 2021,” Freedom House, 2021.
- ILGA Europe, “Rainbow Europe 2021,” ILGA Europe, 2021.
- Reporters Without Borders, “World Press Freedom Index 2021,” Reporters Without Borders, 2024.
- United Nations Development Programme (UNDP), “Gender-based Violence and Women’s Empowerment in Montenegro,” UNDP, 2020.
- United Nations Development Programme (UNDP), “Gender-based Violence and Women’s Empowerment in the Balkans,” UNDP, 2020.
- United Nations, “Universal Declaration of Human Rights,” 1948.

mina.
crnogorska
novinska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALYSIS

OF PERCEPTIONS OF HUMAN RIGHTS
PERSPECTIVES OF KEY STAKEHOLDERS

mina.
crnogorska
novińska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALYSIS

OF PERCEPTIONS OF HUMAN RIGHTS
PERSPECTIVES OF KEY STAKEHOLDERS

TABLE OF CONTENTS:

ANALYTICAL SUMMARY OF THE RESEARCH	10
KEY HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN MONTENEGRO	10
KEY THEMES FROM THE RESEARCH	11
ROOM FOR IMPROVEMENT	11
RECOMMENDATIONS FOR FURTHER ACTION	12
POSITIVE EXAMPLES OF GOOD PRACTICE	12
ON THE CONCEPT AND IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS	13
THE CONCEPT AND IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS	
IN CONTEMPORARY SOCIETY	13
PROGRESS IN HUMAN RIGHTS	13
THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS	14
OBSTACLES TO THE REALIZATION OF HUMAN RIGHTS	14
KEY HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN SOUTHEAST EUROPE,	
WITH A FOCUS ON THE BALKANS	16
1. ETHNIC DISCRIMINATION AND MINORITY RIGHTS	16
2. WEAKNESSES IN LAW IMPLEMENTATION AND INSTITUTIONAL	
INEFFICIENCY	16
3. MEDIA FREEDOM AND PRESSURE ON JOURNALISTS	17
4. GENDER INEQUALITY AND VIOLENCE AGAINST WOMEN	17
5. RIGHTS OF LGBT+ PERSONS	17
KEY HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN MONTENEGRO	19
1. ETHNIC DISCRIMINATION AND MINORITY RIGHTS	19
2. WEAKNESSES IN LAW IMPLEMENTATION AND INSTITUTIONAL	
INEFFICIENCY	19
3. MEDIA FREEDOM AND PRESSURE ON JOURNALISTS	20
4. GENDER INEQUALITY AND VIOLENCE AGAINST WOMEN	20
5. RIGHTS OF LGBT+ PERSONS	20
ABOUT THE RESEARCH	22
KEY THEMES	23

ASSESSMENT OF THE LEGAL FRAMEWORK FOR HUMAN AND MINORITY RIGHTS.....	23
CHALLENGES IN LAW IMPLEMENTATION	23
THE ROLE OF THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY	24
THE PROBLEM OF PROFESSIONALIZATION IN THE MEDIA AND PUBLIC ADMINISTRATION	24
EDUCATION AND AWARENESS OF HUMAN RIGHTS	25
SOCIAL AND ECONOMIC INEQUALITIES	25
SOCIAL AND CULTURAL BARRIERS	25
PRESSURES WITHIN INSTITUTIONS AND THE PROBLEM OF LAW IMPLEMENTATION	26
ISSUES OF CRIMINAL POLICY AND THE EFFICIENCY OF THE JUDICIARY	26
FEAR OF ADOPTING STRICTER LEGAL MEASURES AND THE RELUCTANCE OF COURTS TO IMPOSE HARSHER SENTENCES.....	26
ROOM FOR IMPROVEMENT	27
RECOMMENDATIONS FOR FURTHER ACTION	29
POLITICAL RECOMMENDATIONS.....	29
RECOMMENDATIONS FOR THE EDUCATION SYSTEM.....	29
RECOMMENDATIONS FOR THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY	30
POSITIVE EXAMPLES OF GOOD PRACTICE.....	31
INITIATIVES IN THE FIELD OF EDUCATION.....	32
INITIATIVES IN THE FIELD OF EMPLOYMENT	32
AN EXAMPLE OF THE POSITIVE ROLE OF THE MEDIA	33
GENERAL CONCLUSIONS	34
LEGAL FRAMEWORK AND LAW IMPLEMENTATION	34
CHALLENGES IN LAW IMPLEMENTATION	34
THE ROLE OF THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY	35
EDUCATION AND AWARENESS OF HUMAN RIGHTS.....	35
SOCIAL INEQUALITIES	35
RECOMMENDATIONS FOR FURTHER ACTION	37
POLITICAL RECOMMENDATIONS.....	37
RECOMMENDATIONS FOR THE EDUCATION SYSTEM	37
RECOMMENDATIONS FOR THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY	38

RECOMMENDATIONS FOR SOCIAL INCLUSION AND EMPLOYMENT.....	38
SPECIAL RECOMMENDATIONS FOR THE FURTHER DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS IN MONTENEGRO.....	39
SPECIFIC RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING HUMAN AND MINORITY RIGHTS IN MONTENEGRO.....	40
REFERENCES.....	43

ANALYTICAL SUMMARY OF THE RESEARCH

KEY HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN MONTENEGRO

1. Ethnic Discrimination and Minority Rights

- Roma, Albanians, and Bosniaks face limited access to education, employment, and healthcare.
- Roma are particularly vulnerable, with high rates of poverty and unemployment, along with systemic marginalization.
- Legal frameworks for minority protection exist, but their implementation is ineffective.

2. Weaknesses in Law Implementation and Institutional Inefficiency

- Human rights laws exist, but their practical application is limited due to administrative barriers and political pressures.
- Court processes are slow, and criminal policy is insufficiently strict toward human rights violators.
- There is a lack of effective mechanisms for monitoring and evaluating the enforcement of laws.

3. Media Freedom and Pressure on Journalists

- Journalists reporting on corruption and human rights are often exposed to threats, violence, and censorship.
- Political and economic pressures on media undermine objective reporting.
- Cases of self-censorship and biased reporting exist, which do not contribute to human rights protection.

4. Gender Inequality and Violence against Women

- Femicide and domestic violence remain serious issues despite existing laws criminalizing these acts.
- Judicial practice is lenient toward perpetrators, discouraging women from reporting violence.
- Women face low political and economic participation, along with gender discrimination in the labor market.

5. Rights of LGBT+ Persons

- The LGBT+ community faces legal and social barriers despite progress in legislation.
- Discrimination and violence remain highly prevalent, and institutional responses are slow.
- The lack of educational programs on LGBT+ rights contributes to negative social perceptions.

KEY THEMES FROM THE RESEARCH

1. Assessment of the Legal Framework for Human and Minority Rights

- Existing laws are formally aligned with international standards, but implementation remains the key issue.
- Political and administrative pressures prevent effective enforcement of regulations.

2. Challenges in Law Implementation

- Poor coordination between institutions and lack of mechanisms for monitoring law implementation.
- Political will is a decisive factor in determining the extent to which laws are applied.

3. The Role of Media and Civil Society

- NGOs play a crucial role in promoting human rights but face financial and political pressures.
- Media professionalization and ethical reporting are essential for strengthening human rights awareness.

4. Social and Cultural Barriers

- Patriarchal norms and stereotypes hinder the realization of rights for women, LGBT+ persons, and minorities.
- The education system does not provide sufficient space for human rights education.

5. Institutional Pressures and the Problem of Law Implementation

- Political pressure results in selective enforcement of laws.
- Employees in state institutions fear initiating cases related to human rights.

ROOM FOR IMPROVEMENT

- Strengthening law implementation through stricter enforcement and more efficient institutional oversight.
- Educating civil servants and the judiciary on human rights and non-discrimination.
- Empowering NGOs and media for greater autonomy in their human rights work.
- Increasing public awareness and citizen education—especially among youth—about human rights.

RECOMMENDATIONS FOR FURTHER ACTION

Political Recommendations

- Accelerate legislative reforms and eliminate administrative barriers in law implementation.
- Ensure greater institutional accountability through more transparent procedures and oversight.

Recommendations for the Education System

- Introduce mandatory human rights education in schools and universities.
- Train teachers on methods for teaching human rights and social justice.

Recommendations for Media and Civil Society

- Encourage media professionalization and independent investigative journalism.
- Strengthen the role of NGOs in monitoring the human rights situation.

Recommendations for Social Inclusion and Employment

- Develop inclusive employment policies for marginalized groups.
- Support programs for the economic empowerment of women, minorities, and persons with disabilities.

POSITIVE EXAMPLES OF GOOD PRACTICE

- UNICEF’s “Schools Without Violence” project successfully integrated violence prevention into school systems.
- Employment programs for Roma in the public sector have shown progress in integrating minority communities.
- Responsible journalism has led to concrete institutional responses in several cases.

ON THE CONCEPT AND IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS

THE CONCEPT AND IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS IN CONTEMPORARY SOCIETY

Human rights represent universal norms that guarantee fundamental freedoms and entitlements to all people, regardless of nationality, ethnicity, religion, language, sexual orientation, or any other status. At their core, human rights safeguard the freedom, equality, and dignity of every individual, and their protection is essential for building a just and equitable society. In contemporary society, progress in securing human rights has a profound impact on all spheres of life—political, economic, cultural, and social.

Human rights carry deep, intrinsic significance because they encompass the essential needs of every individual, including the right to life, liberty, equality before the law, privacy, freedom of expression, freedom of religion, and the rights to education, work, health, and social security. They also encompass the rights of specific groups such as women, ethnic and sexual minorities, persons with disabilities, and other marginalized groups. These rights are designed to reduce inequalities and ensure equal opportunities for all members of society.

PROGRESS IN HUMAN RIGHTS

Progress in the field of human rights can be observed through two key dimensions: legal changes and social changes. Legal changes include the adoption of new legislative acts that directly or indirectly improve human rights protection. The second dimension concerns social change—shifts in social norms, values, and attitudes toward human rights. While legal reforms are crucial, long-term progress depends on how society embraces and integrates these changes into everyday life.

In the modern world, major advancements in human rights protection have been achieved through various international instruments and organizations. One of the most significant milestones was the adoption of the Universal Declaration of Human Rights in 1948, widely regarded as the foundational document defining basic human rights. International organizations such as the United Nations (UN) and the European Union (EU) play a central role in promoting human rights by developing legal frameworks, funding initiatives, and monitoring rights implementation globally.

Additionally, many countries have adopted national laws guaranteeing human rights and freedoms. However, implementation often remains problematic due to political pressures, insufficient resources, or a lack of governmental commitment to enforcing reforms.

THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS

The importance of human rights in contemporary society is reflected in their role in ensuring fundamental freedoms and security for every individual. Human rights are not abstract principles—they are concrete tools that enable people to live in freedom and dignity. These freedoms are essential for the functioning of any society, as individuals cannot fully develop their potential or contribute to social progress without them.

Human rights are vital for reducing inequalities because they guarantee equal access to education, employment, healthcare, and social participation. In doing so, they directly contribute to reducing poverty and social exclusion. When human rights are fully implemented, individuals from marginalized groups have equal opportunities as other citizens, which strengthens social cohesion.

From the perspective of gender equality, human rights play a crucial role in securing equal rights for women and men while addressing gender-based violence, including femicide and sexual violence. In many societies, progress in this area includes legal reforms, shifts in social norms, and improved access to education and employment for women.

Human rights also encompass the rights of minority and vulnerable communities such as ethnic minorities, LGBT+ persons, Roma, and persons with disabilities. These groups often face discrimination, marginalization, and violence. Legislative measures aimed at protecting these groups, along with social initiatives focused on raising awareness and altering societal attitudes, are essential for ensuring equality.

OBSTACLES TO THE REALIZATION OF HUMAN RIGHTS

Despite notable progress, numerous obstacles hinder the full realization of human rights. One of the main barriers is the ineffective implementation of laws. Even when countries adopt comprehensive human rights legislation, real-world enforcement is often inadequate. This may stem from political pressures, insufficient training of public officials, or limited resources. Poor coordination between governmental bodies, NGOs, and other human rights actors also contributes to implementation gaps.

Deeply rooted societal attitudes and prejudices further obstruct the full enforcement of human rights. Biased views toward minority groups, women, persons with disabilities, and LGBT+ individuals often lead to the everyday violation of rights, even when legal protections exist. In many societies, prejudice and unequal distribution of resources create conditions of severe social exclusion, limiting the economic, political, and social rights of these groups.

Human rights form the foundation of modern societies because they enable every individual to live in freedom, equality, and dignity. Although significant advancements have been made, obstacles to full implementation remain. Further progress requires strengthening political commitment to law enforcement, increasing public awareness of the importance of human rights, and improving cooperation between government institutions, civil society, and the media. Stronger legislation and early human rights education can contribute to reducing discrimination and inequality, fostering a fairer society in which human rights are respected in everyday life.

KEY HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN SOUTHEAST EUROPE, WITH A FOCUS ON THE BALKANS

Southeast Europe, particularly the Balkan region, faces numerous challenges in the field of human rights. Although certain progress has been made over the past decades, persistent problems—such as political pressures, ethnic tensions, discrimination, gender inequality, and weak institutions—remain deeply rooted in social and political structures. These issues affect the daily lives of citizens and hinder democratization and long-term regional stability. This section analyzes the key human rights problems in the Balkans, with emphasis on specific challenges, supported by available reports and data.

1. ETHNIC DISCRIMINATION AND MINORITY RIGHTS

One of the most visible human rights issues in the Balkans concerns the discrimination of ethnic minorities. Many countries in the region, including Serbia, Bosnia and Herzegovina, Albania, and Montenegro, struggle to ensure equality for minority communities—particularly Albanians, Bosniaks, Croats, Roma, LGBT+ persons, and Serbs in certain areas.

For Roma communities, the situation is especially severe. Although Roma are recognized as a minority with specific rights in many Balkan states, they still face systemic discrimination. According to the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Roma in the region experience high unemployment, educational barriers, and unequal access to healthcare. For example, in Albania and Serbia, around 80% of Roma live in poverty, and many lack access to basic living conditions (European Commission, 2020).

Other ethnic minorities also face significant challenges. Albanians in Montenegro and Serbs in Croatia encounter barriers in political participation, educational rights, and access to justice. In Bosnia and Herzegovina, ethnic segregation and political discrimination are deeply rooted, often visible in the education system and judicial institutions, further obstructing the integration of minority communities (Freedom House, 2021).

2. WEAKNESSES IN LAW IMPLEMENTATION AND INSTITUTIONAL INEFFICIENCY

Another key regional problem is the weakness of institutions and poor implementation of laws. Although many Balkan countries have adopted human rights legislation, these laws are often not effectively enforced. Dysfunctional judicial systems, weak rule of law, and political pressure on courts frequently result in inadequate human rights protections.

According to European Commission reports, human rights legislation in Serbia and Montenegro is often insufficiently implemented, particularly in cases

involving police brutality, violence against women, and discrimination against minority communities. The lack of political will, coupled with overburdened courts, means that human rights violations rarely result in justice for victims.

3. MEDIA FREEDOM AND PRESSURE ON JOURNALISTS

Media freedom remains one of the most serious human rights challenges in the Balkans. Although freedom of expression and the press is legally guaranteed in all countries of the region, in practice journalists frequently face threats, violence, and intimidation. According to the “Freedom of the Press” 2021 report, Balkan countries—including Serbia, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina—struggle significantly with media freedom.

Journalists in Serbia and Montenegro often experience physical attacks, threats, and harassment from authorities, political groups, and criminal networks. These pressures undermine objective reporting and contribute to a broader climate of fear and self-censorship.

4. GENDER INEQUALITY AND VIOLENCE AGAINST WOMEN

Gender equality is another area in which Balkan countries face persistent, systemic challenges. Although laws guaranteeing equal rights for women and men exist on paper, gender-based discrimination and violence against women remain widespread. According to UNDP, 38% of women in the Balkans experience physical or sexual violence during their lifetime. Domestic violence is particularly prevalent, and institutional responses are often inadequate.

Even when domestic violence laws exist, their implementation is frequently hindered by a lack of political will, insufficient resources, and inadequate training of authorities. In Montenegro, for example, research shows that 70% of victims never report violence. Data from Montenegro’s Ministry of Interior indicate that reported cases of domestic violence increased by 13% in 2020 alone, highlighting the urgent need for improved protection measures and education (European Commission, 2020).

5. RIGHTS OF LGBT+ PERSONS

LGBT+ persons across the Balkans face social exclusion, violence, discrimination, and legal barriers in many areas of public and private life. Several Balkan countries—including Serbia, Bosnia and Herzegovina, and Albania—lack explicit anti-discrimination laws protecting LGBT+ individuals. While certain progress has been made, such as the legalization of same-sex marriage in Albania and partial recognition of same-sex partnerships in some Croatian municipalities, full equality remains out of reach.

According to ILGA-Europe's ranking of LGBT+ rights, Balkan states still lag significantly behind Western Europe, despite some progress in legislative reforms. Social attitudes remain a major hindrance: LGBT+ persons often face hostility, and media coverage tends to portray them negatively, reinforcing discrimination.

Despite meaningful steps forward, Southeast Europe continues to face significant human rights challenges. Issues such as ethnic discrimination, gender inequality, violence against women, limitations on media freedom, and the rights of LGBT+ persons illustrate the depth of the problem. Addressing these challenges requires comprehensive institutional reform, stronger political will to implement existing laws, and broader social change through education and public awareness. Strengthening cooperation between governments, civil society, and international organizations is crucial to ensuring sustainable progress in human rights protection across the region.

KEY HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN MONTENEGRO

Montenegro, despite achieving certain progress in the field of human rights, continues to face significant challenges related to the protection of rights, the implementation of laws, and the achievement of full equality for all citizens. These challenges include ethnic discrimination, gender inequality, media freedom, the rights of minority communities, and the rights of LGBT+ persons. In addition, ineffective law implementation, political pressure on institutions, and systemic weaknesses in the legal system often hinder the realization of basic human rights. This section highlights the key human rights challenges in Montenegro, analyzing specific issues supported by examples and available reports.

1. ETHNIC DISCRIMINATION AND MINORITY RIGHTS

Ethnic discrimination remains one of Montenegro's central human rights problems, particularly concerning the rights of minority communities. Although Montenegro has adopted laws guaranteeing the protection of minority rights, many minority groups—including Roma, Albanians, and Bosniaks—continue to face marginalization and discrimination in practice.

For example, Roma in Montenegro face high unemployment rates, poverty, and limited access to education and healthcare. According to the European Commission's 2020 report, around 80% of Roma in Montenegro live below the poverty line, and their unemployment rate is significantly higher than that of the general population. This situation stems from long-standing societal prejudice and ineffective implementation of laws intended to ensure Roma rights and integration (European Commission, 2020).

Albanians, Bosniaks, and Croats are legally recognized as minority groups with rights to political participation and education in their own languages, yet challenges persist in exercising these rights. In some parts of Montenegro, political and social marginalization of ethnic minorities—combined with weak institutional mechanisms for protecting minority rights—contributes to feelings of insecurity and discrimination.

2. WEAKNESSES IN LAW IMPLEMENTATION AND INSTITUTIONAL INEFFICIENCY

One of Montenegro's key challenges is institutional weakness and ineffective law implementation. While laws guaranteeing human rights exist, their enforcement often lacks political commitment and sufficient resources.

The European Commission's 2020 report highlights serious weaknesses in applying human rights legislation, especially in areas such as freedom of

expression, minority rights, and protection of women from violence. Although Montenegro's legal framework is generally sound, institutions struggle with enforcement. A dysfunctional judiciary, corruption, and political pressure on judges frequently prevent fair and consistent application of the law.

3. MEDIA FREEDOM AND PRESSURE ON JOURNALISTS

Media freedom remains one of Montenegro's most pressing challenges. Although the legal framework guarantees freedom of expression and journalism, Montenegrin journalists face serious threats, violence, and political pressure. According to the 2024 "Reporters Without Borders" rankings, Montenegro stands at 40th place globally, illustrating persistent problems with media freedom.

In previous years, journalists reporting on corruption, organized crime, and human rights have faced threats, physical assaults, and intimidation. "Reporters Without Borders" notes that Montenegrin journalists are often targeted by political groups and criminal networks. One of the most notable cases is the 2018 attack on investigative journalist Olivera Lakić, who was reporting on corruption and illegal activities. This incident illustrates the grave danger journalists face, as well as the systemic failure of authorities to ensure their protection (Reporters Without Borders, 2021–2024).

4. GENDER INEQUALITY AND VIOLENCE AGAINST WOMEN

Gender inequality remains deeply rooted in Montenegro, and women face discrimination across various areas, including education, employment, and political participation. Although laws guaranteeing gender equality exist, women continue to face systemic discrimination.

According to UNDP reports, domestic violence remains a serious problem. While the legislative framework for protecting women from violence is relatively strong, implementation is often inadequate. Data from Montenegro's Ministry of Interior show that reported cases of domestic violence continue to rise each year, suggesting shortcomings in victim protection and empowerment. Gender inequality in employment and wages also persists, and women remain underrepresented in political structures and leadership roles in public life (European Commission, 2020).

5. RIGHTS OF LGBT+ PERSONS

LGBT+ persons in Montenegro face social exclusion, violence, and discrimination. Although Montenegro has made progress in recognizing LGBT+ rights, significant challenges remain in terms of societal acceptance and legal protection.

In 2020, Montenegro adopted the Law on Life Partnerships, enabling LGBT+ couples to enjoy certain rights previously denied to them—such as social security and property rights. However, high levels of homophobia and discrimination persist. According to ILGA-Europe, Montenegro ranked 33rd in Europe in 2021 regarding LGBT+ rights protection, yet the general societal climate remains hostile. Violence against LGBT+ persons often goes unreported or unrecognized by institutions (ILGA-Europe, 2021).

In conclusion, although Montenegro has achieved some progress in human rights protection, significant challenges remain. Discrimination against minority communities, gender inequality, problems with media freedom, and weaknesses in law implementation continue to hinder improvement in this field. The key to addressing these issues lies in strengthening political will for law enforcement, empowering institutions responsible for human rights, and improving education and public awareness. Strengthening media and institutional protection for journalists and LGBT+ persons would contribute significantly to building a more just and equal society.

ABOUT THE RESEARCH

The aim of this research was to examine the current state of human and minority rights in Montenegro through a discussion with experts and representatives of relevant institutions and organizations. The focus group was designed to gather opinions on the existing legal framework for the protection of human and minority rights, as well as on the challenges related to the implementation of these rights in practice. Special attention was devoted to understanding key obstacles in the application of laws and the effectiveness of existing protection mechanisms, including the role of the media in promoting human rights.

The research methodology was based on a focus group format that brought together experts from different fields. Participants represented a variety of organizations and professions, including journalists, representatives of non-governmental organizations, ministries, social workers, and the academic community. The focus group consisted of 11 participants: two representatives—journalists, one representative of the capital city, four representatives of the NGO sector, one student representative, one representative of a faculty, and two representatives of the Ministry of Human and Minority Rights. Participants discussed on the basis of a guide with key questions, which enabled a structured yet flexible discussion. The discussion format allowed participants to freely express their views and proposals, which enriched the analysis of the state of human and minority rights in Montenegro.

The research topics covered several key areas of human rights. One of the central topics was gender equality, with a particular focus on challenges in the implementation of laws related to gender equality, as well as on reduced sanctions and misdemeanors in this field. Another significant area concerned minority rights, where participants discussed laws regulating minority communities, their representation in political life, education in their mother tongue, and access to employment. Participants emphasized the existence of legal frameworks that support minority communities but pointed to numerous problems in their implementation.

Additionally, the discussion covered the implementation of laws related to human rights, with an emphasis on consistency and practical application. Issues such as enforcement of the Law on Prohibition of Discrimination, the Law on Social and Child Protection, as well as matters related to social assistance and support for marginalized groups, were central to the conversation. Furthermore, participants considered the role of the media in highlighting human rights violations and contributing to the fight against discrimination, as well as the challenges surrounding media freedom and the responsibility of journalists when reporting on human rights.

Throughout all these topics, the focus group also addressed broader societal challenges, including the effectiveness of state institutions, political will, and

cooperation between different sectors of society, such as the media, non-governmental organizations, and governmental institutions. The discussion was designed to provide a deeper understanding of existing problems, as well as the possibilities for improving the protection of human and minority rights in Montenegro.

KEY THEMES

Assessment of the Legal Framework for Human and Minority Rights

Focus group participants gave differing assessments of the current legal framework for the protection of human and minority rights in Montenegro, but they reached a consensus that there are valid legal frameworks ensuring basic protection of the rights of minorities and other marginalized groups. Laws such as the Law on Human Rights, the Law on Prohibition of Discrimination, and the Law on Minority Rights were recognized as key, and there are also specific laws addressing the rights of women, LGBT+ persons, persons with disabilities, and other social groups. Although the legislative framework is considered solid, participants emphasized that the application of these laws in practice is often inconsistent.

While the laws provide formal protection, there are serious weaknesses in their implementation. Participants pointed out that the legal framework does not always guarantee effective protection, especially in the area of minority rights. In some cases, although legislation grants rights, practice shows that institutions responsible for its enforcement—such as courts, state institutions, and local authorities—are not sufficiently effective. This lack of efficiency can be attributed to political influence, insufficient resources and capacities for law enforcement, as well as a lack of motivation to apply the laws in practice.

Challenges in Law Implementation

One of the key challenges in implementing laws on human and minority rights in Montenegro is, according to participants, the lack of coordination between different institutions. Although a legal framework exists, implementation often depends on political will, resources, and the capacities of local authorities and state institutions. Participants pointed to the existence of “legal gaps” that allow for varying interpretations and a lack of alignment between practice and legislation. For example, although the Law on Prohibition of Discrimination has been adopted, in practice it is rarely fully enforced, and human rights violations are often not adequately prosecuted.

The lack of training and education among civil servants and officeholders regarding human and minority rights is also one of the key problems. Although laws regulating the protection of these rights exist, there are not enough clearly defined procedures or obligations for all actors in the legal process. Participants stressed that better education and training of civil servants on human rights could improve the implementation of laws and reduce the gap between legislation on paper and its application in real life.

Another challenge in law implementation relates to problems with public awareness and perceptions of the rights of minority groups. Although laws exist that enable greater political and social participation of minority communities, their representation in state institutions, education, and employment remains low. This is particularly evident among the Roma community and other marginalized groups, which often cannot exercise their legal rights due to social, economic, and educational barriers.

The Role of the Media and Civil Society

The media and civil society play a key role in the realization of human rights in Montenegro. Participants agreed that the media can have both a positive and a negative impact on human rights. On the one hand, the media are recognized as tools for raising awareness about human rights, documenting violations, and pressuring authorities to take appropriate action. The media have also played an important role in supporting legislative initiatives and laws related to human rights, such as those concerning gender equality and minority rights.

However, participants also highlighted the negative side of the media, including the spread of hate speech, discrimination, and disinformation that can harm human rights. Given that many media outlets either lack an ethical code or do not comply with it, it often happens that information about minority communities or human rights violations is inaccurate, which can lead to further marginalization of these groups. In addition, many journalists face threats, violence, and censorship, which further undermines media freedom and fair reporting on human rights.

The role of non-governmental organizations (NGOs) in Montenegro is also of crucial importance. NGOs often provide legal aid, organize campaigns, and ensure that the voices of minority and marginalized groups are heard. However, like the media, NGOs face challenges related to funding, political pressures, and restricted access to certain information. Participants expressed concern about the increasing attacks on civil society and the shrinking space for NGO activity in the country.

The Problem of Professionalization in the Media and Public Administration

Participants criticized the lack of professional standards in the media and public administration, which further complicates the protection of human rights. The media are often accused of sensationalism and a lack of objectivity, with some journalists seen as extensions of specific political interests rather than guardians of the public interest. On the other hand, institutions that should enforce laws and protect human rights often suffer from excessive bureaucracy, inefficiency, and poor management. Participants particularly emphasized that civil servants are frequently unable or unwilling to respond to citizens' needs, and that there is considerable room for improvement through additional training and higher professional standards. If the report does not sufficiently highlight this dimension, it would be useful to expand the analysis

and further underline recommendations related to improving the work of the media and the public sector.

Education and Awareness of Human Rights

Education and awareness of human rights, especially gender equality, represent a key component for the long-term realization of human rights in Montenegro. Participants stressed the importance of educational institutions in promoting human rights and gender equality. Although human rights–related laws are present in curricula, their practical implementation is often limited. Representatives of educational institutions pointed out the need for training teachers and professors on how to effectively convey human rights and gender equality values to students.

However, there are also problems with the implementation of such education. In some cases, schools and universities do not provide sufficient support for teaching human rights, and teachers and professors are not adequately trained to work with topics related to social inclusion and equality. Participants also emphasized the need to introduce mandatory courses on human rights at all levels of education, in order to build a new generation of citizens who understand and respect human rights.

Social and Economic Inequalities

Social and economic inequalities represent a serious problem in Montenegro, and focus group participants agreed that marginalized groups—such as Roma, LGBT+ persons, women, and persons with disabilities—often face economic and social barriers. Furthermore, social protection and economic policies are not always sufficiently developed to ensure access for all citizens, particularly those most at risk.

Peer violence and discrimination in educational institutions were also highlighted as serious issues, especially among young people from marginalized communities. Participants stressed that the lack of inclusive educational policies and practices leads many young people to feel excluded and neglected, which generates additional social tensions.

Therefore, social inequalities and economic barriers remain key problems affecting the realization of human rights in Montenegro. Addressing these challenges requires attention to the reform of social policies, improvement of education systems, and greater social inclusion.

Social and Cultural Barriers

In addition to legal and institutional challenges, the focus group paid attention to deeper social and cultural barriers. Topics related to family, education, and civic courage were particularly emphasized. Several participants pointed out that problems such as violence, gender inequality, and discrimination have roots in family upbringing and the education system. It was noted that many forms of discrimination become normalized in the early stages of individual

development, because prevailing social patterns often do not support the concepts of equality and rights protection. The need for earlier education on human rights was also highlighted, given that young people are often unaware that they are victims of certain forms of discrimination or violence. Civic courage and activism are problematic as well—there is a high level of fear of speaking out and confronting institutions, which further reduces pressure on authorities to improve the state of human rights.

Pressures within Institutions and the Problem of Law Implementation

One of the key findings of the focus group is that a formally sound legal framework means little if the institutions responsible for its application operate under pressure. Participants repeatedly stressed that employees within institutions feel political and administrative pressure, which leads to selective enforcement of laws and avoidance of “uncomfortable” cases. Examples related to the protection of minority rights, gender equality, and cases of violence were particularly emphasized. Participants pointed out that employees in state bodies often do not want to “clash” with powerful individuals and groups, and therefore opt for passivity or bureaucratic procrastination. If this aspect is not sufficiently reflected in the report, it would be useful to further emphasize its importance, as it is a systemic problem that undermines the overall implementation of laws.

Issues of Criminal Policy and the Efficiency of the Judiciary

The discussion showed that criminal policy in Montenegro does not fulfil its role of deterrence and victim protection. Although legal mechanisms exist to sanction human rights violators, they are often not applied to their full extent. Participants noted that courts generally impose the lowest possible penalties within the legal framework, which sends a message of impunity and discourages victims from reporting violence or discrimination. The judiciary is also perceived as slow and inefficient, with legal proceedings often lasting for years, which further erodes citizens’ trust in institutions.

Fear of Adopting Stricter Legal Measures and the Reluctance of Courts to Impose Harsher Sentences

Several participants pointed to problems in judicial practice in Montenegro, where judges often impose the mildest possible sentences even in cases involving serious human rights violations. This trend not only discourages victims from reporting violence and discrimination, but also sends a message of impunity to perpetrators. Participants stressed that the judicial system is inert and resistant to change, and one of the reasons is judges’ fear of potential political consequences of harsher rulings. It was also noted that the judiciary in Montenegro operates under the influence of informal centers of power, which hinders the adoption of fair and objective decisions. In the context of human rights protection, judicial indecisiveness is a direct obstacle to the effective realization of justice, and if this aspect is not sufficiently addressed in the report, it should be further elaborated.

ROOM FOR IMPROVEMENT

To improve the state of human and minority rights in Montenegro, participants proposed several key recommendations that could help address existing problems in law implementation and the realization of human rights.

The first recommendation concerns strengthening the implementation of laws. Participants emphasized that it is crucial to ensure consistent application of existing laws, which implies greater accountability of state institutions responsible for human rights protection. In this regard, it is recommended to increase the number of inspections, improve the training of civil servants, and strengthen cooperation between different institutions in order to secure consistent law enforcement. It is also important to create mechanisms for monitoring the application of laws and for sanctioning non-compliance, so that all citizens can effectively access the rights guaranteed to them by law.

The second recommendation is related to human rights education from the earliest age. Participants highlighted that the education system should be a key tool in promoting human rights, as education can help build social awareness and change mindsets. It is recommended that human rights, gender equality, and the fight against discrimination become an integral part of curricula from primary school all the way to university. Training for teachers and professors on human rights and gender equality should be mandatory, in order to create a new generation of citizens who understand and respect human rights. It is also important to develop programs for adults, to improve social awareness and reduce discrimination at all levels.

The third recommendation concerns the professionalization of the media and public services. Participants pointed to the need for greater responsibility among media outlets and journalists in reporting on human rights. The media have the power to shape public perception and play a key role in shedding light on human rights issues, but they often face political influence, threats, and censorship. It is recommended to develop a code of ethics for journalists that would ensure objective and impartial reporting on human rights, as well as to provide better working conditions for journalists, including stronger protection and training. Professionalization of journalism is essential for media freedom and fair reporting on human rights issues.

The fourth recommendation relates to strengthening the role of non-governmental organizations in policymaking processes. Participants agreed that the NGO sector is crucial in the policy process, as NGOs can provide expertise, organize campaigns, and act as the voice of those who lack access to decision-making. It is recommended to enhance cooperation between NGOs and governmental institutions in drafting laws and policies that effectively protect human rights. It is also important to ensure stable funding for NGOs so they can continue their work and contribute to improving human rights.

The final recommendation concerns strengthening social inclusion and addressing social inequalities. It is recommended to develop social policies that will ensure equal access for all citizens to basic rights such as education, healthcare, and employment. Special attention should be paid to marginalized groups such as Roma, LGBT+ persons, women, and persons with disabilities, in order to secure their equal position in society. In this sense, efforts should focus on reducing economic and social barriers that hinder the realization of human rights.

In conclusion, although the legal framework in Montenegro provides a solid basis for the protection of human and minority rights, key problems remain in its implementation. To achieve real protection of human rights, it is necessary to improve law enforcement, human rights education, the professionalization of the media and public services, as well as the engagement of NGOs. Only through these changes can a society be created that respects human rights and allows every citizen equal access to rights and justice.

RECOMMENDATIONS FOR FURTHER ACTION

POLITICAL RECOMMENDATIONS

One of the key recommendations for the further development of human rights in Montenegro relates to accelerating legislative procedures and improving legal norms in the field of human rights. Participants emphasized that the process of adopting laws should be faster, especially when it comes to legislation that directly affects minority and marginalized groups. It was also proposed that legislative changes be adopted on the basis of broad public discussion and consultations with experts, NGOs, civil society, and other relevant stakeholders.

It is also recommended to increase transparency in the implementation of laws. Transparency in law enforcement is crucial to ensuring institutional accountability and reducing corrupt or political influence. State institutions should regularly report to the public on progress in the implementation of laws, as well as on how they address problems with laws that are not being applied. It is also important that political parties demonstrate greater willingness to support legislative initiatives concerning human rights, regardless of political pressures, in order to create a political environment in which human rights are a priority.

RECOMMENDATIONS FOR THE EDUCATION SYSTEM

Human rights education should be an integral part of education programs in Montenegro. Participants agreed that the education system is key to long-term societal change, as it enables the development of social responsibility and respect for human rights from an early age. It is recommended to include human rights education in primary and secondary schools, as well as in higher education, in order to ensure awareness of human rights and gender equality among future generations.

In this context, it is recommended that curricula be updated to include topics related to human rights, gender equality, discrimination, and mechanisms for human rights protection. Teachers and professors should also be provided with additional training on human rights, so that they are better equipped to teach these topics. Education should be aimed at developing critical thinking, respect for diversity, and understanding of the rights of others, which is essential for building a socially responsible society.

RECOMMENDATIONS FOR THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY

The media and civil society play a key role in promoting human rights and protecting against discrimination. One of the recommendations is to encourage professionalization and responsibility in journalism. Participants pointed out the importance of developing ethical journalism that provides accurate and impartial information on human rights issues. It is recommended to train journalists on the importance of human rights, as well as to develop self-regulatory mechanisms within the journalism profession to reduce reporting errors and prevent disinformation. In addition, journalists should be educated on the importance of respecting the rights of minority groups, including LGBT+ persons, women, Roma, and persons with disabilities, so that their rights are adequately covered in the media.

With regard to civil society, it was recommended to strengthen the capacities of NGOs to conduct education and advocacy activities. The NGO sector plays a key role in the implementation and promotion of human rights, so it is important to provide them with the necessary support—whether through funding or by facilitating easier access to the legislative process. It is recommended that NGOs become even more engaged in social and political debates, especially in the area of legislative initiatives related to human rights, and that their capacities for organizing public campaigns, educational activities, and providing legal assistance to those who need it most be enhanced.

Additionally, it is necessary to provide greater support for organizing and conducting public debates and round tables on human rights and discrimination, in order to create space for open discussion and the inclusion of all social actors in policymaking. NGOs can play a key role in connecting citizens with relevant institutions and authorities, and they can also contribute to better informing citizens about their rights and ways to protect them.

Therefore, for further progress in the realization of human rights in Montenegro, attention must be focused on accelerating legislative procedures, improving the education system, as well as professionalizing the media and strengthening NGOs. These recommendations have the potential to contribute to building an inclusive society in which all citizens have equal opportunities and are protected from discrimination and other human rights violations. Given that human rights are the foundation of every democratic society, it is important that all actors engage in their development and protection, thereby creating the foundations for a better, fairer, and more equal society.

POSITIVE EXAMPLES OF GOOD PRACTICE

Identifying successful examples from practice is crucial for further progress in the field of human rights in Montenegro, as these examples can serve as models for improving policies, legislative initiatives, and social norms. Within the focus group discussion, participants highlighted several positive examples that demonstrate how human rights protection can be effectively improved across different sectors. Below are examples of good practice that emerged from the focus group:

1. Educational Initiatives and International Programs

- UNICEF’s project “Schools without Violence” was highlighted as an example of a successful educational initiative in schools. Participants praised its precision and effectiveness in setting clear procedures for responding to peer violence, where teachers, students, and parents had clearly defined roles in preventing and reporting violence.
- Memorandums with universities in Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo have enabled students from Montenegro to study in their mother tongue, which was seen as a positive example of support for minority rights.

2. Institutional Mechanisms that Have Delivered Results

- Strategies for the inclusion of Roma and Egyptians were mentioned as an area in which institutions have achieved visible results. Specifically, every Roma person who completes university has guaranteed employment in the state administration, which is considered an important step toward inclusion.
- The European Commission praised two reports of the Directorate for Minority Rights, which participants saw as a sign that certain strategies in this area have been successfully implemented.

3. Local Examples of Effective Institutional Response

- Some participants highlighted examples of quick responses to citizens’ complaints in certain local self-governments, where civil servants successfully resolved issues related to communal infrastructure within 24 hours. Such examples were evaluated as models of transparency and efficiency in public administration.

4. Positive Examples in the Judiciary

- Although judicial practice is often criticized for lenient sentences, participants recognized several cases in which courts took principled positions in protecting human rights—particularly in cases of domestic violence—where penalties were significantly stricter than in the past.

5. Good Practice in the Media

- Despite frequent criticism of the media, examples of investigative journalism that led to concrete institutional reactions were highlighted. Certain media outlets successfully drew public attention to systemic problems, which spurred the adoption of new laws or amendments to existing regulations.

INITIATIVES IN THE FIELD OF EDUCATION

One of the positive examples highlighted during the discussion concerns initiatives that integrate human rights and gender equality into the education system. Some education centers and non-governmental organizations are already implementing programs aimed at raising awareness of human rights among young people, including topics such as discrimination, the rights of minority and marginalized groups, and gender equality. It was also observed that, in recent years, there has been progress in the inclusion of human rights education in primary and secondary schools, which provides a solid foundation for future development.

Through education, students learn about respecting the rights of others, the importance of diversity, and tolerance, which gradually reduces prejudice and discrimination. This education model can be used as a template for wider replication in other educational institutions in the country.

INITIATIVES IN THE FIELD OF EMPLOYMENT

In the area of employment, positive examples include initiatives that ensure equal access to employment for persons from marginalized and minority groups. One such example is employment policies that provide quotas for Roma and other minority communities in the public administration and public enterprises. Although this initiative is not without challenges, it demonstrates that it is possible to create space for the employment of people from minority communities, thus contributing to reducing social exclusion and increasing economic equality.

Additionally, some employers in Montenegro are launching training and employment programs specifically designed for women, persons with disabilities, and young people, which is another good example that could be expanded to the wider population. These initiatives should serve as models for scaling up inclusive employment policies.

AN EXAMPLE OF THE POSITIVE ROLE OF THE MEDIA

The media have also demonstrated that they can play a crucial role in advancing human rights through responsible reporting and the promotion of positive stories about human rights and social change. In Montenegro, there are already examples of media campaigns addressing discrimination, gender equality, and minority rights. Such campaigns often use social networks and other digital platforms to reach a broad audience and encourage changes in public attitudes.

These initiatives aim to provide a platform for the voices of marginalized communities and to trigger public debate on important issues affecting human rights. Media outlets that adhere to ethical codes and report on human rights professionally can play a significant role in reducing discrimination and raising awareness of the importance of respecting the rights of every individual in society.

These positive examples from different sectors show that there is real potential to improve human rights in Montenegro by implementing innovative and inclusive policies. Using these examples as models, it is possible to develop broader strategies that will help reduce discrimination and increase social justice and equality. To achieve sustainable progress in the field of human rights, these practices must be embedded in a wider social and institutional framework, accompanied by continuous education, media engagement, and state accountability in implementing policies that guarantee human rights for all citizens.

GENERAL CONCLUSIONS

The research conducted through the focus group aims to analyze the current state of human and minority rights in Montenegro, identify problems in the implementation of existing laws, and provide recommendations for improving human rights protection in the country. Based on discussions with various actors from education, civil society, the media, and public administration, several key conclusions are drawn that point to current challenges, as well as positive developments that can serve as a basis for further progress.

LEGAL FRAMEWORK AND LAW IMPLEMENTATION

One of the most important conclusions is that Montenegro's legal framework for human and minority rights is solid and comprehensive, but the practical implementation of these laws is significantly weakened. Laws such as the Law on Minority Rights, the Law on Prohibition of Discrimination, and other relevant acts provide a good foundation for the protection of human rights, but serious problems arise in their enforcement. Participants agreed that there are numerous gaps in the application of legal norms, with the main causes being a lack of political will and inadequate training and resources in institutions responsible for law implementation.

Although legislation exists to protect the rights of minority and marginalized groups—including women, persons with disabilities, LGBT+ persons, and Roma—the actual protection on the ground is not at a satisfactory level. Uneven implementation of laws means that many of these groups still face discrimination in education, employment, and social norms. This situation is further aggravated by a deeply rooted social mentality that often fails to recognize human rights as a universal value, viewing them instead through the lens of stereotypes and prejudice.

CHALLENGES IN LAW IMPLEMENTATION

Beyond political will, key challenges in law implementation arise from a range of other factors. Many focus group participants emphasized that ineffective application of laws is also the result of administrative barriers, lack of expertise among civil servants, and weak mechanisms for monitoring and sanctioning non-compliance. Institutions tasked with upholding human rights often do not function fully—either due to lack of resources or because of political pressures that affect their independence.

In addition, insufficient cooperation between state bodies, NGOs, and the media makes it more difficult to build the kind of synergy needed for effective law enforcement. Participants also pointed out that it would be useful to establish clear mechanisms for monitoring law implementation, which would ensure transparency and accountability. Such processes would not only help

identify gaps between legislation and practice, but also enable faster reactions in areas requiring additional attention.

THE ROLE OF THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY

The media and civil society play a crucial role in human rights protection, but in Montenegro they face numerous challenges. While media outlets are often drivers of positive change through reporting on human rights violations, they are also subject to political influence and censorship, which undermines their role in promoting human rights. Participants noted that journalists frequently encounter obstacles when they attempt to report on sensitive human rights topics, which can lead to self-censorship or partial, biased coverage.

In this context, the professionalization of the media was recommended to ensure ethical and impartial journalism, especially when reporting on human rights and discrimination. Civil society was also identified as a key partner in human rights protection, but there is a need to boost NGOs' capacity to conduct education, research, and human rights promotion at the grassroots level. NGOs should be more extensively involved in policymaking and legislative initiatives, as they often have direct contact with communities affected by discrimination.

EDUCATION AND AWARENESS OF HUMAN RIGHTS

Human rights education from an early age was recognized as crucial for long-term social change. Participants stressed that human rights, gender equality, and discrimination must be integrated into primary and secondary school curricula, as well as higher education, to foster social responsibility among young people. Human rights education should focus on developing critical thinking, respect for diversity, and understanding the rights of others.

It was recommended that appropriate training be provided for teachers and professors so they can competently transfer these values to students. Moreover, the broader public—including adults—should be engaged in human rights education through public campaigns and adult-learning programs, in order to reduce discrimination and improve awareness across all levels of society.

SOCIAL INEQUALITIES

Social and economic inequalities—particularly those affecting marginalized groups such as Roma, the LGBT+ community, women, and persons with disabilities—remain a serious problem in Montenegro. Discrimination in employment, education, and social norms often means these individuals do not have equal opportunities. Although laws exist to protect their rights, participants emphasized that these groups still experience marginalization and social exclusion.

It was recommended that social inclusion and employment policies be strengthened to guarantee equal opportunities for all citizens, regardless of their ethnicity, gender, sexual orientation, or disability. Establishing mechanisms to ensure accountability for violations of the rights of minority and marginalized groups is crucial, as is improving social and education policies that promote their equal status in society.

In summary, although some progress has been made in the field of human rights in Montenegro, there are still many challenges related to law implementation, combating discrimination, and reducing social inequalities. Key recommendations stemming from this research include strengthening political will for law enforcement, improving human rights education, professionalizing the media and civil society, and developing social and education policies that contribute to greater social equality.

For further progress, all social actors—including authorities, the media, NGOs, and citizens—must recognize human rights as the foundation for building a more just and equal society. Only through joint efforts, effective policies, and changes in social norms can Montenegro fully realize its potential in protecting human rights and building an inclusive society.

RECOMMENDATIONS FOR FURTHER ACTION

Based on the findings of the focus group discussion and the identified challenges in the protection of human and minority rights in Montenegro, the following recommendations for further progress in this area were proposed:

POLITICAL RECOMMENDATIONS

1. Improving Legislative Procedures:

- Accelerate the adoption and implementation of laws related to human and minority rights. Legislative initiatives should be adopted more quickly, and reforms that strengthen the rights of minority and marginalized groups should be treated as a priority.
- Legislative initiatives should be thoroughly discussed, with stronger involvement of NGOs and relevant social actors.

2. Increasing Political Will for Law Enforcement:

- Political parties should demonstrate greater willingness to implement laws protecting human rights, regardless of political pressures.
- Transparency in the processes of adopting and implementing laws, as well as institutional accountability, must be treated as key priorities.

3. Greater Transparency in Law Implementation:

- Establish mechanisms for monitoring law implementation. State institutions should regularly report on progress in the application of human rights, thereby increasing accountability and reducing corruption and political interference in law enforcement.

RECOMMENDATIONS FOR THE EDUCATION SYSTEM

1. Integrating Human Rights into Education:

- Human rights, gender equality, and respect for diversity should be integral parts of primary, secondary, and higher education curricula. The goal is to foster social responsibility and critical thinking among young people, so that they grow up in a society that respects human rights and equality.

2. Training for Teaching Staff:

- Teachers and professors should receive adequate training on human rights and gender equality, in order to effectively teach these topics. Training courses and seminars should be organized for teaching staff, ensuring high-quality instruction and enabling students to acquire core values and knowledge about human rights.

3. Education Programs for Adults:

- Adult education programs dealing with human rights and social issues should be expanded through public campaigns, seminars, and workshops. Citizens should also receive training on mechanisms for human rights protection.

RECOMMENDATIONS FOR THE MEDIA AND CIVIL SOCIETY

1. Professionalization of the Media:

- Media outlets should be encouraged to adhere to ethical standards and journalistic norms, especially when reporting on human rights. Training and working groups should be established to address ethical dilemmas in journalism and rules for reporting on human rights and discrimination. Media should be empowered to play a role in reducing prejudice and promoting human rights.

2. Strengthening Civil Society Capacities:

- NGOs play a key role in human rights protection and should have greater resources to conduct education and public activities. Capacity building of the NGO sector is recommended through training, financial support, and better links with state institutions, enabling them to act effectively and participate in policymaking.

3. Enhancing the Media's Role in Promoting Human Rights:

- The media should use their platforms to raise awareness of human rights and stimulate discussion of key issues. Strategies should be developed to enable NGOs to cooperate with media outlets on promoting human rights, minority rights, and anti-discrimination efforts, based on ethical journalism standards.

RECOMMENDATIONS FOR SOCIAL INCLUSION AND EMPLOYMENT

1. Encouraging Social Inclusion of Marginalized Groups:

- Specific policies should be implemented to ensure equal access to employment, education, and social services for marginalized and minority groups. This includes improving access to the labor market for persons with disabilities, women, Roma, and LGBT+ persons, as well as creating more space for their participation in social life.

2. Inclusive Employment Policies:

- Legislative initiatives that promote the employment of minority communities and women in the public sector should be expanded to the private sector. Introducing employment quotas for minority groups, and supporting training and specialized programs that provide easier access to the labor market, can help reduce social exclusion.

3. Improving Access to Social Services:

- Social policies should be upgraded to ensure better access to health, education, and social services for marginalized groups. This approach should focus on reducing economic inequality and guaranteeing equal opportunities for all citizens.

SPECIAL RECOMMENDATIONS FOR THE FURTHER DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS IN MONTENEGRO

1. Creating Synergy between the State, Media, and Civil Society:

- Effective human rights protection requires synergy between all social actors—from state institutions and NGOs to the media and citizens. It is recommended to establish institutional mechanisms for cooperation and transparency in policymaking, as well as for jointly addressing discrimination.

2. Expanding the Right to Public Participation:

- Increasing opportunities for citizen participation in decision-making—especially at the local level—is crucial for improving human rights protection. Citizens should have access to information and the possibility to engage in policymaking processes that affect their rights.

3. Strengthening International Cooperation:

- Montenegro should deepen its cooperation with international organizations such as the European Union, the United Nations, and other international bodies in order to strengthen its human rights framework and ensure alignment with international standards. Participation in international initiatives and programs on human rights can help raise awareness of these issues domestically and provide additional resources for reform.

These recommendations form a basis for further work on enhancing human rights in Montenegro, with emphasis on systemic law enforcement, strengthening the education system, professionalizing the media and civil society, and improving social policies that promote greater equality.

SPECIFIC RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING HUMAN AND MINORITY RIGHTS IN MONTENEGRO

Based on the analysis of the state of human and minority rights, challenges in law implementation, and suggestions from focus group participants, the following specific recommendations are proposed:

1. Accelerating Legislative Procedures for Human Rights:

- To speed up the implementation of human rights legislation, it is recommended to establish specialized working groups in parliament dedicated to human rights issues and to accelerate the process of reviewing and adopting legislative initiatives.
- An urgent revision of existing laws on minority rights and anti-discrimination should be proposed, to eliminate gaps and inconsistencies in the legal framework.

2. Directing Public Resources toward Supporting Law Enforcement:

- It is recommended to establish a dedicated fund to support institutions and organizations working on human rights implementation, including training for civil servants and support for NGOs providing direct assistance to marginalized groups.
- Investment should be made in strengthening public services' capacity to apply laws in a timely manner through training for civil servants, particularly in areas concerning the rights of women, minorities, LGBT+ persons, and persons with disabilities.

3. Integrating Human Rights into Education Curricula:

- Mandatory human rights education should be introduced into all primary and secondary school curricula, with an emphasis on gender equality, anti-racism, and violence prevention, so that young people learn from an early age about the importance of human rights and their role in building a socially responsible society.
- Training on human rights and ethics should be implemented for teachers and educators in all education institutions, to enable effective transfer of human rights values and social responsibility.

4. Strengthening the Role of the Media in Human Rights Protection:

- A platform for cooperation between journalists, NGOs, and state institutions should be created to promote human rights. Journalists should receive training on responsible reporting about human rights, discrimination, and gender equality, while media organizations should be encouraged to adopt and implement ethical codes for reporting on human rights.

- Transparency and accountability of the media regarding human rights issues should be increased by establishing specialized investigative teams to monitor progress in the implementation of human rights legislation.

5. Expanding Social Rights and Inclusion of Marginalized Groups:

- Laws and policies should be introduced to improve access to employment for persons with disabilities, women, LGBT+ persons, and Roma, including job creation and training that enable them to compete equally in the labor market.
- Employment quotas for minority and marginalized groups should be implemented in public and private institutions, with special focus on the public sector, to ensure their inclusion in the workforce.

6. Special Measures for the Prevention of Peer Violence:

- To reduce peer violence, it is recommended to develop and implement specialized school-based violence prevention programs, which include education on gender equality, tolerance, and respect for diversity.
- Mechanisms for rapid and effective resolution of peer violence cases should be introduced, requiring mandatory cooperation between schools, parents, and social services.

7. Increasing Rights and Resources for Civil Society Organizations:

- NGOs working on human rights protection and anti-discrimination should receive greater financial and institutional support, including grants for projects focusing on human rights education and support for marginalized groups.
- Civil society capacities should be strengthened through training in lobbying, advocacy, and participation in policymaking, enabling NGOs to play a more active role at both national and local levels.

8. Creating an Effective System for Monitoring and Evaluating Law Implementation:

- An independent body should be established to monitor the implementation of human rights-related laws and to regularly report on progress, identify problems, and recommend corrective measures.
- This body should have the authority to initiate investigations in cases of human rights violations and to propose appropriate sanctions for non-compliance with the law.

9. Encouraging International Cooperation in the Field of Human Rights:

- Montenegro should continue cooperating with international organizations such as the EU and the UN to strengthen its human rights framework and ensure compliance with international standards.
- Participation in international initiatives and programs on human rights can help raise awareness of these issues within the country, as well as secure additional resources for implementing reforms.

10. Promoting Civic Responsibility and Participation:

- Citizens must be more actively involved in decision-making processes related to human rights at both local and national levels. It is recommended to organize public consultations on important legislative issues and to establish mechanisms for direct communication between citizens and decision-makers.
- Strengthening citizens' capacity to recognize and address human rights violations in their communities—through training and public campaigns—contributes to building a society that actively protects its own rights and the rights of others.

These specific recommendations provide a comprehensive approach to human rights protection in Montenegro, directing efforts toward building a more inclusive, accountable, and equal society.

REFERENCES

- Amnesty International, “Human Rights in Europe: The State of Play,” 2020.
- European Commission, “Montenegro 2020 Report,” European Commission, 2020.
- European Commission, “Albania 2020 Report,” European Commission, 2020.
- European Union Agency for Fundamental Rights, “Fundamental Rights Report 2021.”
- Freedom House, “Freedom in the World 2021,” Freedom House, 2021.
- ILGA Europe, “Rainbow Europe 2021,” ILGA Europe, 2021.
- Reporters Without Borders, “World Press Freedom Index 2021,” Reporters Without Borders, 2024.
- United Nations Development Programme (UNDP), “Gender-based Violence and Women’s Empowerment in Montenegro,” UNDP, 2020.
- United Nations Development Programme (UNDP), “Gender-based Violence and Women’s Empowerment in the Balkans,” UNDP, 2020.
- United Nations, “Universal Declaration of Human Rights,” 1948.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-56-7
COBISS.CG-ID 36703492